Контрольный экземпляр

Бакъдар, вошал, цхьоагIо!

СЕРДАЛО

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ, КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА ГАЗЕТ

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 15 ЯНВАРЬ, 1991 ШУ. ★ № 6 (7952). ★ Мах 8 кеп.

Советски Социалистически Республикай Союза Президента Указ

1991 ШЕРА КХАЧАН ХЬАЛ ТОАДАРА ТIЕХЬА ЦА ДОАХАШ ДЕ ДЕЗАРЕХ

Баха нах кхачан продукташца тешшаме Iалашбелта вIаштIехьдаккхар духьа **соцам бу аз:**

1. СССР правительствас союзни правительствашца цхьана кийчъяь а Федераце Совето могаяь а йола кхачан хьал тоадара тIехьа ца доахаш де дезарий 1991 шера программа чIоагIъе.

СССР правительства, республикай правительствашa, халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительни комитеташа сихха практически болх дIаболабе белгалъяь программеи ССР Союза а союзни республикай а 1991 шера кхачан продукци юртбоахама бийдали лоаттаяра дешай хьакъехьара Экономически соглашении кхоачашъяра.

2. Союзно - республикански валютни комитето 1991 шера 1 февраль хьатIакхачалехьа йоаггIаш йола решени тIаэца кхачан продукции программагIа белгалдаьча боарамегIа кхачан продукташ арахецара эшаш йола бийдали доазол арахьара эцара валютни средствааш хьожаяра хьакъехьа.

3. Республикай правительствашa, халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительни комитеташа Iалашде, хIара регионе эттача структурагa, кхачан продукташ эшара боарамга, йолаш йолча ресурсашка хьежжа, розничий торгови сете гIолла керттера кхачан товараш хIара сагага гарантированно дохкилга.

Из болх чакхбоаккхаш белгалде бераш, тIем тIа хинна нах, хIаьта иштта инвалидаш, пенсионераш, кIезига Iалашбаь бола кхытайпа нах социальни лорабара хоадам боллаш де дезараш. Хила боаггIача тайпара общественни кхача вIаштIехьбаккха болхлойи студенчески столовешка, школашка, берий а дарбан а учреждеиешка.

Кхачан товараш потребителга дIакхачийтара персональни бехктокхаме хилар дIатIадул Iаьдала моттигерча органийн управленеи кулгалхошта.

4. Союза юкъарча а республикански а фондашка юкъ юкъе ца йолийташ кхачан поставкаш елга Iалашдар, эшаш йола страхови запасаш хьаяр духьа 1991 шера союзни республикаша юкъедоаладе пачхаьалкхен заказ, е юртбоахама продукци пачхаьалкхен ресурсашка лоаттаяра хиланза яргйоацача поставкай кхыйола формаш, товарни юртбоахама производство лелаеш болча беррингача лаьтта леладераштеи лаьттах пайда эцараштеи лаьрхIа. Цу продукцех доагIар дIатела пачхаьалкхен закупочни маьхашка хьежжа.

Хиланза яргйоаца поставкаш яьчул тIехьагIа юхейиса продукци колхозаша, совхозаша, юртарча кхыча товаропроизводителаша потребительски рынке паргIатта йохкаргъя.

5. Кхачан хьал тоадара тIехьа ца а доахаш де дезарех йола программеи ССР Союза а союзни республикай а 1991 шера кхачани юртбоахама бийдалеи поставкай дешай хьакъехьара Экономически соглашении кхоачашъеча хана хьалхашка увтта декхараш дувцара а, хIаьта иштта кхыдола дешаш сихха къоастадара а СССР правительстве вIашагIйолла согласительни комисси, цунна керте латташ СССР Правительства председатела хьалхара заместитель а волаш, цунна юкъебоагIаш союзни республикай правительствай председателий заместителаш, хIаьта иштта цу дешаца хьашт долаш йолча СССР министерствайи ведомствайи кулгалхой а болаш.

СССР Правительства союзни республикай правительствашца дага а яьнна 10 дийнахьарча хана чIоагIъе белгалъяьча комиссе персональни состав.

6. Хиланза даргдоацаш лархIа Союза юкъера а республикански а фондашка кхачан продукции юртбоахама бийдали лоаттаяра договораш чIоагIдеш, хувцаш кхоачашдеш, дохадеш, хьахула къовсамаш, хIаьта иштта ССР Союзеи союзни республикайи 1991 шера кхачан продукци, юртбоахама бийдал лоаттаяра дешашта Экономически соглашенех хьадоагIаш дола кхытайпа къовсамаш къестаделга СССР Лакхерча арбитражни судо леладергдолаш оттаделга.

СССР Лакхерча арбитражни судо белгалдаьча дешаех тIаийеш йола решенеш ССР Союза а союзни республикай а ерригача предприятеша, организацеша, учреждениеша духьале йоаццаш кхоачашъе езаш я.

ДикагIа хургдолаш лархIа Союза юкъарча а республикански а фондашка кхачан продукции юртбоахама бийдалеи поставкаех дола декхараш кхоачаш ца даьча гIулакхаш тIарча наха чIоагIа административни бехк бе оттадар.

СССР Правительства Лакхехьарча Совете оттае укх статья тIа дувцача дешай хьакъехьарча Закона проект.

Советски Социалистически Республикай Союза Президент М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль. 1991 ш. 10 январь.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

ПАЧЧАХЬАЛКХЕН РУЗКЪАНА ДОАЛДАРАИ ПРИВАТИЗАЦЕНЕИ ЙОЛА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН КОМИТЕТ ВIАШАГIЙОЛЛАРАХ

Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:**

1. ВIашагIйолла Паччахьалкхен рузкъана доалдараи приватизаценеи йола Нохч-ГIалгIай Республика Паччахьалкхен комитет.
2. Ер дош дувцийта оттаде Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета сессе.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Председатель Д. Г. ЗАВГАЕВ.

г. Грозный,
1991 ш. 11 январь.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ЛАЬТТАН РЕФОРМАНА ЙОЛА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН КОМИТЕТ ВIАШАГIЙОЛЛАРАХ

Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:**

1. ВIашагIйолла Нохч-ГIалгIай Республика лаьттан реформана йола Паччахьалкхен комитет.
2. Ер дош дувцийта оттаде Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета сессе.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Председатель Д. Г. ЗАВГАЕВ.

г. Грозный,
1991 ш. 11 январь.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИ ОБРАЗОВАНЕНА ЙОЛЧА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН КОМИТЕТА ПРЕДСЕДАТЕЛАЛЛА НОВ. Г. Б. ЭЛЬМУРЗАЕВА ХЬОЖАЯРАХ

Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:**

1. Нов. **Эльмурзаева** Ганга Бек-Хановна хьожае профессионально-технически образованена йолча Нохч-ГIалгIай Республика Паччахьалкхен комитета председателалла.
2. Ер дош дувцийта оттаде Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета сессе.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Председатель Д. Г. ЗАВГАЕВ.

г. Грозный,
1991 ш. 11 январь.

* * *

Эльмурзаева Ганга Бек-Хановна яьй 1960 шера, нохчо я, 1981 шера денз КПСС член я. Къахьега йолаеннай 1976 шера технически болхло йолаш Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч - ГIалгIай Паччахьалкхен университете. 1977 шера денз 1982 шерага кхаччалца — студентка, хIаьта 1981 шера денз цу цхьан ханна ЧИГУ ВЛКСМ комитета секретара заместитель. 1982 шера цо чакхъяьккхай университета филологически факультет. 1983 шера харжай ВЛКСМ комитета секретаралла, хIаьта 1986 шера ноябре — ЧИГУ студенчески профсоюзни комитета председателалла.

1990 шера март бетта нов. Г. Б. Эльмурзаева харжай Нохч - ГIалгIай Республика халкъа депутаталла.

1990 шера октябре денз из болх беш я наьналеи бераллеи, кхалнаьха къахьегамеи бытеи, дезал лорабара дешашта йолча массазарча комиссе председатель йолаш.

Нов. Г. Б. Эльмурзаева инициатива йолаш, грамотни, принципиальни болхло я. Творчески къахьега, гIулакха бехктокхаме хила ховш, нахаца дог цIена а Iимерза а я.

ХАЛКЪА ЛОIАМ

Тахан гIалгIаша шоай паччахьалкхе юхаметтаоттаяра тIехьа къовсам лоаттабеча хана, из гIулакх бокъалгахьа доалача хана чIоагIа лоархIаме да цо ший дикагIйола оамалаш: дега цIенал, кхетам, сабар, къахетам, денал хьахьоkхар. Иштта, курал, сонтал, хьагI юкъера цIенъяь дIаяккхар. Бакъда, сога хьаьттача геттара лоархIаме да тахханарча врача хьале гIалгIай шоайла хьерчаш, кхоталуш хилар. Мадарра аьлча, уж вIалла ца хиннача беса шоайла барт-цхьоагIо, эхь-эздел долаш хилар. ХIаране дувцачунга ладувгIа из кхетаде низ а хьаькъал а дIакхачар. ХIаьта уж оамалаш боча а йолаш лораярах къаман сий лакха лоаттадеш, моллагIча моастагIчоа ка ца луш хьабаьхкаб гIалгIай. Из цар мадарра хьахьекхад исторе лоархIамеча хувцамий ханашка. Масала, 1917 шера Октябрьски революци а граждански тIом а хиннача хана. Из зIамига къам барта хиларах цунна хIаваме де вIаштIехьдаланзар герзаца Iалашбаьча Деникина бIун а. Иштта укх лаьттара лер хоадае дагахьа СибарегIа Iобохийтача хана шоайла хьерчаш, тIеххьара маькха чIегилг екъаш хиларах цун фу хоададе маганзар сталински гIозара а.

ХIаьта тахан а гIалгIашта юкъера баргэгIабаь вай керттера проблема къоастаелга гаьнна тIехьашкататта гIертачар из вIаштIехьдаргдац. Къамо ше бехкаргба цунна никъ. Из уйла белгалйоахар дIадахача шоатта дийнахьа Сипсой-ГIалий тIа, Назране хиннача вIашагIкхетарашка.

Сипсой - ГIала. Культура Дворец. Укхаза геттара дукха нах гулбеннаб. Керттерча даькъе царна юкъе ба бусалба дин викалаш: юрташкарча маьждигий имамаш, моллаш, хьажош, кхыбола юрташка лоархIаш бола боккхий нах, СССР, РСФСР халкъа депутаташ, общественноста викалаш. ВIашагIкхетар дIадоладалалехьа цар шоайла деча къамаьлашка ладийгIача кхетаде хала дац, уж мехка эттача хьала сагота болга. Из иштта ца хилча укхаза боагIарг а бацар цхьа моллагIча гIулакха арабовла ца могаш бола боккхий нах. Вай боккхий нах массаза а къаман тIабоагIа бала е сагото юхатохача кертте лаьттаб, беррига а бехктокхам шоашта дIатIа а эцаш. ХIаьта, цар шоайла дага а баьле тIеххьара дош аларца из бала, сагото юхатохаш хиннай. Цунца къам шолха доаккхаргдола хIама чакхдоалийташ хиннадац. Тахан а барт бехаб яхача хабарий овла хоадабе лаьрхIад цар. ХIана аьлча, цар из гIалат шоашкара доалийте царна исторе а тIехьтIайоагIача тIехьено а могийтаргдац.

ВIашагIкхетар дIадоладир ГIалгIай автономи юхаметтаоттаяра йолча Оргкомитета председатела, юридически Iилмай доктора Сейнароев Бексолта. Цо гулбеннараша доашхаш дийцар тахан мехка а республике а латтача общественно - политически хьалах. Цул тIехьагIа, цо Оргкомитета членаша баьча балхах йола отчет йир. Масала, оратора белгалдаьккхар, гIалгIай халкъа шоллагIча съезде тIаийца хиннача резолюце тIара 16 пунктах 12 кхоачашъяь хилар. ХIаьта, Оргкомитето шийна мехко тIадилла керттера декхар кхоачашдеш дукха болх баьб Москве бе-беча боарамий паччахьалкхен кулгалхошца вIашагIкхетараш чакхдоахаш, царна проблема овлангара дIайовзийташ, из сихагIа кхоачашъе таро луш дола наькъаш белгалдоахаш. Иштта, Сейнароевс дийцар СССР Лакхехьарча Совето вIашагIъелла хиннача вай дешага хьажара йолча комиссеца Оргкомитета членаша, СССР, РСФСР халкъа депутаташа баьча балхах, цу комиссе справка оттаеча цар дакъа лацагах.

Дукха ха йоаццаш РСФСР халкъа депутатий аргIан йоацача шоллагIча съезде тIаийцача репрессеш ярца Iазап тIалоаттадаьча халкъашта йизза реабилитаци ярах болча соцамах. Цо гIалгIай дош къоастаде йоккха бокъо луш хиларах.

— Тахан Оргкомитета баккъахьа хет, — аьлар Б. Сейнароевс, — вай проблема паччахьалкхен наькъаца кхоачашйича. ХIана аьлча, цига тIолла йохаяьй вай автономи. Цудухьа парламентски никъ хержаб оаха. Вай, фуннагI-моллагIа даь, из дош цIий Iо ца дохийташ, уллуврча халкъашца эгIа ца эгIаш къоастаде деза. Нагахьа санна нохчашцара, кхыча халкъашцара хийра доале вай леладечох хIама хургдац. Цудухьа, Оргкомитета ший керттера позици лоархI массадолча халкъашца барта а долаш, вай дош сихагIа къоастаде новкъостал мел деча общественни организацешца, бе-беча партешца гIулакх а леладеш дIахо болх бар. Юххера ше къамаьл даь чакхвоалаш цо боккхийча нахагара дийхар тахан ГIалгIайчене латтача хьалах лаьца шоашта хетар оалилга, вай дош къоастадара хьакъехьа дага бовлалга.

ТIаккха къамаьл де дош дех ГIалгIайчене цIихезача Iалама саго, Сурхо тIарча Муцольгов Iусман-молла. Цо аьлар: — Шозза-кхозза сталински гIозаро вай мохк бовхарах, гаьнарча СибарегIа вай Iодахийтарах, юхацIадаьхкача вай паччахьалкхе метта ца оттаярах, кхуврч юха ца баларах, кхыча къамашца нийсдича массадолча хIаман тIехьадисад вай. Мадарра аьлча, дешаре, культуре, экономике. Бакъда, вай барта, сабаре, къахетаме хуле из деррига а эшалургда. Цхьабакъда, тахан санна мара вайна воашта юкъе машар ца хуле хIама дулургдац вайга. Вайна юкъейоагIаш латт цхьа оамал: нагахьа санна, шийла хьаькъал тIех дар, гIулакх дикагIа лелалур хьалха ваьлча, цунна Iоттараш е из бIехве долалу вай. Масала, цкъа цаI ахча а нийца мохк бехкаб, яхаш, бIехве гIийртар. Бакъда, уж йоахараш мехко хьаллацанзар. Вай уж тайпара гIийбаташ деш бараш совца а беш, хьаькъал долаш вар хьалха а воаккхаш гIулакх дIадахьа деза. Масала, оргкомитета членаш, халкъа депутаташ, кхыбола цу гIулакхах дог лаза нах вай ахча денна оттабаь бац. Уж шоай яхь, денал хиларца, мохк безарца айттаб. Цудухьа цар Оргкомитет кертте а йолаш, вокхар цунна новкъостал а деш къахьега деза. ХIана аьлча, Мухьмад - пайхамара аьннад: кхо саг наькъа араволе, царех цаI воккхагIа ве веза, из ца дой барт хургбац царна юкъе. Цудухьа аз шугара дехаргдар, цу хьалхабаьнна лелача наха гIо делга, шоайла барта хулга, гIалаташ ца лехалга.

Цул тIехьагIа къамаьл даьча Барахоев БагIдана белгалдаьккхар, хIанзчул тIехьагIа дукха хIама бIаргадайнача, бакъдолчунна тIехьа лаьттача, из бахьан долаш Iазап, бала лайнача боккхача нахаца: моллашца, хьажошца, ветеранашца дага а бовлаш Оргкомитета, кхыча формальни а формальни йоацача а организацеша шоай болх хьабе эшалга. Нагахьа санна, гIулакх цу лостамагIа вIаштIехьдоаккхе из лерттIа дIагIоргда.

ТIаккха дош лу Хантыгов Идриса. Цо аьлар: — Большевикашта тIехьа а этта Кавказе Советий Iаьдал оттадир вай. Из вай зIамигача къама карагIдаьлар барт хилар бахьан долаш. Цул тIехьагIа, вай керда юрташ Iоехка доладелар, цунца вахар тоалуш доагIар. Бакъда, из дезадаланзар Сталина, цун гIозара. Цар вайгара цкъарчоа Бурув дIаяьккхар, тIаккха мехках даьхар. ХIаьта тахан вайга цига бена бала, цига вай хинна барт дагабоха беза. Цун уйла ца йой, цхьаккха мах бац вай.

Цу вIашагIкхетаре корта а болаш, машар бара нах тIахьехаш къамаьл дир Плиев Султана, Котиев Ахьмада, Ж. Шибилова, дуккха кхычар. Цар белгалдоахар, Оргкомитет керте а йолаш гIулакх леладе эшалга. Цига дийцача деша хьакъехьа резолюци тIаийцар.

Из вIашагIкхетар чакхдаьнначул тIехьагIа моллаш, хьажош, ветеранаш, Оргкомитета, кхыча организацей членаш Назране болх, цу тайпарча кхетачене дакъа лаца, нахаца дагабовла, царна фу хет хьажа.

Назрань. КПСС райкома конференц-зале геттара дукха нах ба гулбенна.

ВIашагIкхетаре къамаьл де дош дийхар Назрановски райсовета председатела Аушев Iаддал-Хьамида. Цо керттерча даькъе дийцар гIалгIай шоай паччахьалкхе, юкъ - моттиг ца хилар бахьан долаш уж баха кхо район геттара воча хьале йолгах. Масала, экономически оагIонга диллача, цу районашка яц хила йоагIаш йола промышленни предприятеш, кхыйола халкъа боахаме эша продукци хьаеш дола боахамаш. Долаш дараш лакхехьарча Iаьдало теркал ца дарах тишача, къаьнача оборудованеца Iалашдаь да. Цудухьа уж бизза боараме болх бе таро йолаш дац. Цунца наха болх бе моттигаш яц. Цудухьа уж шоай дезалаш бута а буташ гаьнна договорагIа балха аха безаш хул. Иштта цхьабараша хIирий мехка эгтара халагIа дола балхаш де ух. ХIаьта вай декхар да махулла сихагIа гIалгIай паччахьалкхе меттаоттаяра дош гарга а доаладаь уж нах цIагIа совцабар, вешта аьлча, царна шоай мохк тоабе таро ялар. Иштта уж социальни даькъе Iалашбар. ХIаьта из дара эгтара хьалха барт-цхьоагIо хила еза.

ДIахо къамаьл деш цо гулбеннарий теркам тIаззар хIара юрта дийша нах, хьажош юкъе а болаш боккхийча наьха советаш, вешта аьлча, Мехка-Кхел вIашагIйолла езалга. ХIаьта гIалгIай халкъа шоллагIча съездо хержача Оргкомитето, вокх организацеша царца дага а бувлаш болх бе беза. ТIаккха вай гIулакх юкъе цатоамаш доацаш, хьагI йоацаш хийцца дIагIоргда.

ТIаккха трибуна тIа ваьлар Евлоев Суламбик-хьажа. Цо аьлар:

— Аз ер къамаьл дийшача нахаца дага а ваьнна, царца барта а волаш ду. Дийша нах сагота ба тахан вай гIулакх дохаде гIерташ шайтIа вайна юкъегIортарах. Вай массане а даьла хьоахаварца, цIена Iамал ярца, дегаш бIехачох IоцIендарца из шайтIа юкъера аракхосса деза. Иштта вай массе а хана хиннача тайпара зIамагIчо воккхагIвар лоархIаш, сийдеш, хIаьта воккхагIвар зIамагIчох къахеташ волаш хила деза вай. ТIаккха вайна юкъе эхь-эздел хургда, гоамал, хьагI хургъяц. Дала дикача хIаман тIехь Iалашдолда вай! Дала иман сабар лулда вайна!

Цул тIехьагIа Оргкомитета председатела Сейнароев Бексолта шийга наха даьча дуккхача хаттарашта сих а ца луш, корта болаш жоп делар.

Трибуна тIа ва СССР Лакхехьарча Совета член, СССР халкъа депутат Дарсигов Мувса. Цо ший къамаьл дIадоладеш беррига мехкахой кердача шераца даькъал бийцар. ТIаккха Мувсас белгалдаьккхар: укх шера вай паччахьалкхе юхаметтаоттаергхиларах ше тешаш хилар. ХIана аьлча, из дош къоастадара мел эшар даьд вай къамо ший девалца, сабарца, хьаькъалца. Вайна 1944 шера хиннача доазонашка лаьтташ юхадаларах йола справка СССР Лакхехьарча Совета къамий политиканеи къамашта юкъерча гIулакхаштеи йолча комиссе йийца а йийца хIама хувца ца хувцаш РСФСР Лакхехьарча Совете дIачуеннай. Из, дала аьннадале; укх шера хьалхарча квартале цига ювцаргъя. ХIаьта, РСФСР парламенте цу гIулакха дика кIийле кийчъяьй вай депутаташа Б. Богатыревеи И. Костоевеи. Репрессеш ярца Iазап тIалоаттадаьча халкъий бокъонаш меттаоттаяйташ бола соцам тIаэцийтарца, Россе кулгалхой цу хьакъехьа Закон тIаэца декхарийла баьб. ХIаьта цу этапага вай кхаьчача хана къаман съезд е гIортар нийса дац. Цо деррига а дохаде тарлу. Цудухьа сихлургдац вай. Тахан съездаш эшац, хIаьта эш сабар, хьаькъал, цхьоагIо, кхыча къамашцара машар. Шоайла Iоттараш еш, деша совле дIа ца яхьийта гIерташ хила йиш яц. Из вай къаман оамалца доагIаш дац.

Иштта РСФСР халкъа депутата Богатырев Бембулата а берригаш тIахьийхар вай гIулакх къастталца юкъера довнаш, эгIазал, гоамал дIаяккхара. Цо аьлар, вай керттера декхар — хIираш дIалаьца гIалгIай кхуврч юхаберзабар, хIаьта из, вIаший гIерташ, цхьанне шоллагIвар IотеIавеш хуле, кхоачашде хала хургда. Иштта цо дийхар Оргкомитетан кхыча боламаштеи юкъе мотт бетташ бола нах бехктокхаме озалга. ХIана аьлча, уж доацар а дувцаш боханза бола барт бохабе гIерт. ХIаьта из мегийта йиш яц.

— Укхаза тахан дувцар а къувсар а ахчеи бохчеи дац, рузкъа дац, — аьлар «Нийсхо» яхача парте председатела Кодзоев Iийсас. — ХIаьта укхаза дувцар Оргкомитетан «Нийсхоннеи» юкъе этта гIулакх да. Бакъда, Оргкомитета а «Нийсхонна» а хьалхашка латта декхар цаI да, — вай паччахьалкхе юхаметтаоттаяр. Из декхар сихагIа кхоачашдара хьакъехьа тха бебе позицеш хила тарлу. Тхо кхер уж гIалат бовлар. ХIаьта уж кхер тхо гIалат довлар. Оаха хIаравар гIалат валар кхераш лораву. Из сога хьаьттача дика белгало я. Бакъда, тхо вIаший хийрадаьннад, яха, хабараш цIендаь юкъера дIадаха деза. ХIаьта мехко ше тхога из дайтаргдац. ХIанз цун кхетам лакха ба. Цудухьа цо тхо из де гIорте тахан санна хьагула а даь доаггIар хьааргда. Сона бакъахьа хетар, вай укхаза йийца мехкакхел хьакхолларе, цо деррига а ший метте дIаоттадергдар. ХIаьта иштта вай каст-каста Наьсаре вIашагIдеттадала деза. Из къамана пайдане хургда.

Цу вIашагIкхетаре къамах дог лазаш къамаьлаш дир дуккхачар. Цар белгалдоахар хьаькъал долаш, дийша, вай проблема йовзаш бола Оргкомитета членаш, СССР, РСФСР халкъа депутаташ, бусалба дин викалаш керте а болаш гIулакх дIахьолга. Иштта уж раьза бар укхаза кхы мел дар юстара а тесса нах кхотабалара, цар цхьа уйла-нигат хилара. ХIаьта гIалгIай лоархIаме хIама къоастадеча хана кхоталуш хиннаб. Тахан цар юха а хьахьекхар шоаш цу оамала мутIахьа болга.

М. БАРАХОЕВ.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

ЛАЬТТАН РЕФОРМАНА ЙОЛЧА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН КОМИТЕТА ПРЕДСЕДАТЕЛАЛЛА НОВ. Б. Б. БОГАТЫРЕВ ХЬОЖАВАРАХ

Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:**

1. Нов. **Богатырев** Берса Бембулат хьожаве лаьттан реформана йолча Нохч-ГIалгIай Республика Паччахьалкхен комитета председателалла.
2. Ер дош дувцийта оттаде Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета сессе.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Председатель Д. Г. ЗАВГАЕВ.

г. Грозный,
1991 ш. 11 январь.

* * *

Богатырев Берса Бембулат ваьв 1934 шера, гIалгIа ва, 1962 шера денз КПСС член, юртбоахама Iилмай кандидат ва.

Къахьега волавеннав 1954 шера Казахски ССР Павлодарски областной юртбоахама управлене техник - землеустроитель волаш. Цул тIехьагIа, Омски юртбоахама институт чакхъяьккхача, болх беш хиннав Нохч - ГIалгIай АССР юртбоахама министерства землеустройства управлене воккхагIвола инженер - землеустроитель волаш, землеустроительни парте начальник, «Росгипрозем» яхача института Нохч-ГIалгIай землеустроительни экспедице керттера инженер волаш. 1989 шерага кхаччалца — республика юртбоахама министерства цул тIехьагIа Госагропрома керттера инженер-землеустроитель, отдела начальника заместитель. 1989 шера сентябре из хьожаву инспекци начальникалла — Нохч-ГIалгIай Республике гIолла лаьттаех пайда эцареи уж лорадареи керттерча паччахьалкхен инспекторалла.

Б. Б. Богатырев РСФСР халкъа депутат ва.

Ше болх беш хиннача ерригача участкашка Б. Б. Богатырева хьагойтад ше грамотни, цIена болх беш, принципиальни болхло хилар. Из массехана белгала ва тIадилла гIулакх бехктокхаме хилара уйла йолаш, доагIар хьадехаш, балхах кхеташ, нахаца Iимерза, царна эшача накъавоалаш хиларца.

Арснукаев Умар Асламбекович ваьв 1942 шера, нохчо ва, КПСС член. Лакхехьара образовани йолаш ва, 1965 шера чакхъяьккхай Грозненски мехкдаьтта институт.

1966 шера денз тайп-тайпарча гIулакхаш тIа волаш «Южгазпроводстрой» тресте болх баьб. 1974 шера денз — «Чечингсельстрой» гIишлонмонтажни тресте управляющи. 1982 шера денз — халкъа депутатий Грозненски районни Совета исполкома председатель. 1984 шера денз — республика жилищно - коммунальни министр. 1988 шера денз болх беш хиннав Нохч-ГIалгIай Республика жилищно - коммунальни боахама территориальни производственни объединене генеральни директоралла.

Нохч - ГIалгIай Республика халкъа депутат ва.

Ше болх беш волча ерригача участкашка У. А. Арснукаева хьагойтад цIена къахьегаш, грамотни, инициатива йолаш болхло ше волга. Из гIулакхах дика кхеташ, доагIар хьадеха ховш, принципиальни а, хIаьта иштта нахаца Iимерза а ва.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

ПАЧЧАХЬАЛКХЕН РУЗКЪАНА ДОАЛДАРАИ ПРИВАТИЗАЦЕНЕИ ЙОЛЧА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН КОМИТЕТА ПРЕДСЕДАТЕЛАЛЛА НОВ. У. А. АРСНУКАЕВ ХЬОЖАВАРАХ

Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиумо **соцам бу:**

1. Нов. **Арснукаев** Умар Асламбекович хьожаве Паччахьалкхен рузкъана доалдараи приватизаценеи йолча Паччахьалкхен комитета председателалла.
2. Ер дош дувцийта оттаде Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета сессе.

Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Председатель Д. Г. ЗАВГАЕВ.

г. Грозный,
1991 ш. 11 январь.

Рыночни экономикага бовлаш

БЕРКАТАГА БОДА НИКЪ

Дукха дийца хьатIакхаьчар вай мехка рыночни экономико шийна болх дIаболабе беза ха. Цо вайна фу дахь хIанз а бокъонца ховш дац. Ха а практика а эш цу гIулакха. ХIанзалца цох вай йийцар теори мара яц . Дика хийла вай рыночни экономика.

— Хийла, — аьлар ГI. Ахриева цIерагIча «Электроинструмент» яхача Назранерча завода директора Тамасханов Хьажмурда.

Иштта дIадоладелар цу хьакъехьа укх деношка цунца хинна са къамаьл.

Корр: Хьажмурд, дагадоагIий хьона зIамига долча хана денз иллешца а лекцешца а: цхьаккха хIаман да ца хиннар — дерригане а да хургва, яхаш цахаддаш вайга хьакхайкадаь ираз?

Хьажмурд: Дика дагадоагIа.

Корр: Мича дахад из хIанз?

Хьажмруд: Цунга сатийса мара хьахинна хIама дац хIанзалца, Цо Iехадеш хьадаьхкад вай укх 60—70 шера. НийсагIа хургдарий-те хIанзарча заманга хьежжа цу «ираза» дешаш долаш хиннар — долаш хургва, доацаш хиннар — кхы а къийлургва аьлча. Нийса да из. В. И. Ленина кхы а нийсагIа аьннад: хIама хьа ца дер, болх ца бер — сискал йоацаш вита. Цо яьхачунга бода никъ ба вай хIанз экономика хьабийллар. ХIанзалца из лозунг телха а деш, къа ца хьегачарга дуккагIа юийташ хьадаьхнад вай. Цу гIулакхах баьнна пайда тахан вайга хьа ма хьокхий чу товараш доацаш йоасъенна латтача тикаша.

Корр: Хьа къамаьлага ладийгIача къаьга хоалуш да экономике хила йолаенна реформа хьона хIанззехьа езаенналга а Iа из хьаллоацалга а.

Хьажмурд: Дика зийра Iа из, Ерригa тха коллектив а я цу деша раьза. Рыночни экономика механизм, цун наьнъаш дIадайзад тха болхлошта, хIана аьлча, из оаха тхоай заводе дIайолаяь а,цунна кийчо еш а тхо хьадоагIа соахка шоллагIа ах шу доладелцахьа. Лакхехьарча командах доацаш тхоай мукъагIа рыночни бувзамаш тессад оаха дукхача кердача предприятешца, организацешца. Вешта аьлча, мукъача рынка законегIа вIаштIехьдаха доладаьд оаха царцара тхоай гIулакхаш. Когех йоахка «баргалаш» мелъелча санна сапаргIата доалаш латт тха из болх оаха дIаболабича денз.

Корр: Цу деша «къайленаш» Iа кIеззига хьакъодайнча банъахьа хетар сона.

Хьажмурд: Цхьаккха къайле яц. Договорах тхона йоагIаш йола бийдал: аьшк, басар, оборудовани, ардакх, кхыйола хIама хьа ца яйташ, е хьаяйта говеш моллагIа вола тха поставщик-партнер юхаозавелча, болх соцар тха хьалхагIа. ХIанз цунна леткъаш, лакхехьа каьхаташ а яздеш, дагIа дезаш дац тхо. Ший договорни декхар кхоачаш ца дер вита а вите, кхывола поставщик е потребитель лох оаха. Тхона вIалла хала дац тха продукци эшаш йолча вай мехкарча 700 предприятешта, организацешта юкъера цу тайпара партнер лаха. Цул совгIа, доазол дехьа а ма бий тха уж: Кубе, Вьетнаме, Иордане, Ираке, Франце, Монголе, кхычахьа. Масала, дукха ха йоаццаш тхоай цхьан поставщико гIишлон-отделочни машинаш еча эшаш дола дефициташ шаьра аьшк доацаш дитар тхо, хьадайта цунга из ца хиларах. Бехк цунна дIатIа а бехкаш дагIа йиш ярий тхога? Яцар. Челябинскерча «Электроприбор» яхача заводо сиха кхачийтар тхона из, оаха шийна дIаяхьийтача тхоай продукцена метта лаьрхIа. Иштта товарообмена хьисапе мах а баь, аьшк дайтар тхона Куйбышеверча металлургически заводера а. ДIахо йодача хана накъабаргболаш кхы дукха ба тха цу тайпара рыночни система хьисапе хинна заказчикаш - потребителаш. КхоалагIвар юкъе воацаш а лакхехьара указани йоацаш а царца договораш а увттаьй оаха бIарччача укх шера лаьрхIа.

Мукъале — рыночни экономика чIоагIъеш фактор я. Тхоай министерствага гIолла оттаьча , вешта аьлча, госзаказа ларда тIа оттаьча договорах электропроводаш тхоашта хьадарга хьежаш тхо даьгIадаларе — электросверлилкаш ара ца хецаш дукха га дезар тха. Телефоно сиха лехар кхывола поставщик. Прохладнерча «Кавказкабель» яхача заводера бараш гIадбахар: оаха электросверлилкаш яйтаргьяр шоана, оаш шолхен биалхен хьоаса бола провод байтаре, аьнна, шоашта дIахезача. ХIанз хьакхаьча тхога болаш ба из бIарччача шера тоъаргболаш.

Иштта кхы дукха коммерчески операцеш ю оаха кхыча предприятешца а.

Корр: Хьажмурд, цу оаш болабаьча дикача рыночни болама юкъе саг «бIаргагой» шоана?

Хьажмурд: Сона дагадоагIача хана денз: дерригa а — сага духьа, халкъа духьа, яхаш хьайоагIа вай политика. Бакъда, цхьаккха чулоацам боацаш даьсса хиннад цу лозунга дешаш. Сона хеташ, рыночни экономика дикка эргалонаш хьоргья вай вахара эггара лоархIамегIа йолча цу фактора юкъе а. Тха заводе-м хIанзехьа а хоаяла йолаеннай уж, Бицлац тхона болхлой а цар хьашташ а. Дукха ха йоацаш тхоай продукцех хийца 20 холодильник енай оаха царна. Бакура, Архангельскера 5 вагон хьу яйтай, 450 дезала бешамашта лаьрхIа участкаш хьакъоастаяйтай. ХIанз кхы а 300 заявлени я тхога цу тайпара участкаш эшараша язъяь. Цар гIулакхага а хьожаш да тхо райисполкоме гIолла. Хьалде доладаьд цхьаькха а 65 квартира йола цIа. Завода коа хьалъяьялайоалл 2200 кв. м. чулаьца баьцадаараш кхеду теплица.

Корр: Оаш шоай потребителашца а заказчикашца а (хIанз вай оаллача тайпара горизонтальни хьисапе) дIадоладаь рыночни бувзамаш а, оаш кхоачашду наьха социальни хьашташ а — дерригa а шун болх тоабалара, шоай планаш оаш кхоачашъяра оарцагIйоахаш таронаш я. Со-м из хаттар де ца лоархIавеш а ваьгIав хIанзалца. ХIана аьлча банкротствана кIал ца йодаш предприяти, организаци йисача а доккхал де дезаш ха я хIанзаръяр. ХIаьта а из ца хаьттача Iелац мишта шун экономически хьокхамаш, рыночни наькъ тIа гIа баккха доалалуш ког гIортабе кIийле йий шун?

Хьажмурд: Хаттар-м нийса да. Бакъда тхона тхоашта а хет карагIдаьннар — набарагIа хилча санна. Нах а цецбувл. Тамаш а яц: хьанна дагадар дехьара сехьара къел тIатеIача укх кегаеннача а чоалханерча а хана тха предприяти укх тайпарча технико-экономически хьонхамашца шера керте кхоачаргья, аьнна. Госзаказа планагIа дIадахача 1990 шера тхо арахеца езаш дар 27 млн. 600 эзар сома маьха товарни продукци. Арахийцар — 31 млн. 312 эзар сома маьха я (113,4 процент). Цу госзаказал совгIа йола продукци я лакхехьа вай йийцар товарообмен а еш, тхоай гIулакха дIаухийташ яр.

ДIахо, шийна къаьстта план яр тха культурно-бытовой товараш арахеца дезаш а, вешта аьлча, 35 млн. сома маьха, из а 100,8 процент кхоачашйир оаха. Реализаце план кхоачашйир 108,2 процент, пайда бара план — 148,4 процент планагIа 3 млн. 200 эзар сом, долча баь пайда — 4 млн. 750 эзар сомага дIакхаьчар. Дикка айделар наьха алапеш а. Юкъера лаьрхIача тха хIара болхлочо 282 сом долаш ахча эц хIара бетта. ХIаьта цхьаццабараша 500—700 сом.

Корр: Иштта тешаме лард йолаш хилба шун рыночни экономике гIоргбола никъ а.

Хьажмурд: Баркал. Тхоай предприяте сий ца дожийта хьожаргда тхо цу халача наькъ тIа. Кастта хьалтIаяргйолча вай гIалгIай къаман политически бокъон, вай автономе хьамсара хьинаре къахьега кийча ва тха хIара болхло.

Корр: Цхьацца шоана новкъарленаш еш йола проблемаш нийслац аьлча бакъ хургдий?

Хьажмурд: Иштта из да аьлча шо а со а харцлургдар вай. Мелла гIортарагIа тхоай низаца тхона тIехьашка ца тотталуш йола цхьа-шин проблема ювцаргья аз. ЦаI я — къамаргашка кхаччалца тхо тоIадаь госзаказ. Перестройка йолаелчахьа эггара лакхехьарча а лохехьарча а инстанцешка дувцаш хьадоагIа: 80 процентага кхаччалца мукъагIа лохъе предприятешта увттаеча госзаказий планаш, яхаш. Бакъда, эргадоалаш хIама дац. дагара тхо леткъарах, тхоай бала оаха дIакхайкабарах. Ше хиннача 90-процентни боарам тIара Iадоалаш дац госзаказ.

ШоллагIйола проблема ювзаенна я вай республика торгови системаца. Масала, вай республикерча «Росхозторге» 25 млн. совгIа сома маьха халкъа эша товараш дIадохьийт оаха. Цигарча торгови болхлоша берригача вай мехка дIа-хьа ухийт уж шоай маьхаш а увттадеш, ярмаркашка кхухь. Вешта аьлча, боккха пайда бу цар шоашта тха изделеех. Бакъда, тхоай района а тхоай завода а эша дефицитни товараш оаха дIахьоадича къораберз уж. Кхычахьа ца эшаш совъяьнна хIамилг мара тхога хьаяйтац, жIалена кхосса тIехк мо мара. Тхона хала хет из дош. Харцдаьлча, тхоай продукце адрес хувца йиш йолаш а ма дий тхо.

Корр. Уж а кхыйола халонаш а ногIазарйоахаш, кхы а беркатегIа долаш ер шу чакхдаккха низ-хьинар хилда шун!

Хьажмурд: Баркал. Из уйла йолаш я-кх тха коллектив а.

Интервью йийцар М. ЗАНГИЕВ.

УнахцIено лораяра

ГIадвуга хувцамаш

Сунженски районни больницера сурт Iалaьмате ийрча дар. ДIакоа ваьлча да воацача коара санна дар цигара хьал. Больница кулгалхо хувца везача эттар гIулакх.

ДIадахача шера 8 августа Сунженски районни Совета халкъа депутатий сессе, массавола депутат раьза а волаш, районни больница керттерча лоралла хьожавир цига дукхача шерашка болх баь вола лор Накастоев Iаьлий Мухьмад.

УнахцIено лораяра вай республике йолаш йола халонаш иштта Iаткъаш я. Сунженски больницана а. Цхьан дешаца аьлча, кхы вогIа хила йиш йоацаш я больница материально - технически база. Унахой бадача палаташка къе, дарба де кхоачам болаш йоаца молхаш, хIаьта иштта кIезига ба медицински болхлой, къаьстта лораш. Таханарча дийнахьа тоъаш вац 48 лор. Iан а ахкан а замалахьа электрически сердало, хий долашдоацаш нийслу. МассагIа да уж. Дийца а варгвац. Уж санна хьалаш долча дарбана учреждене́на чIоагIа низкъала да кулгалде.

Бакъда, халонаш яр аьнна-м, бехктокхам кхетабеш вола кулгалхо нийсвелча, хувцамаш ду.

ХIаьта хIанз хьожаргда вай малагIа хувцамаш хиннад Сунженски районни больнице керда кулгалхо веначул тIехьагIа.

Хьалха больницен коалийнна доахан, жIалеш, леларгдоацаш, го баьнкка ков дIакъайлад. Иштта, коа хоза лостам баьб.

Ше мадарра аьлча, дуккхача шерашка «Iазапе» болх беш хинна «скорая помощь» яхача пункта медицински коллектив тахан тешаш яц, шоай хьалаш иштта хувцадаларах. Сунженски района моттигерча газета тIа, хIаьта «Сердалон» оагIонаш тIа, исполкома, парте райкома бюро заседанешка дукха дийцад цигарча халача хьалех, хIаьта а шоай декхараш махулла кхоачашде гIерташ хьенай из коллектив. ХIаьта тахан медицински болхлой меттел, районе баха берригa нах а гIадбуга хувцамаш да цига даьраш.

«Скорая помощь» ехаш еш йола вызоваш, хила деззача тайлара, дIаязъю диспетчерски отделене. ВызовагIа яхача бригадо отделенеца бувзам лелабу рацеца. Цо таро хулийт сихха цхьанахьара кхыча унахочунна тIакхача.

Цул совгIа, лазар къоастаданза хьавоалаваь унахо Iовужаве къаьстта палата я. Лораш хьажа а хьеже, лазар къоастадаьчул тIехьагIа мара унахо дIавигац больнице Iовужаве. ХIаьта мел эшаш йола инструмент а кхыйола материал а йолаш, къоастаяь я «перевязочно - процедурное» отделени. Цо таро хулийт унахочоа, хьем ца беш, гIулакх де. Цига массаза а дежурни лор ва шин кабинете. Сиха гIулакх дара йолча шин бригадана лаьрхIа салоIа цIа а да.

ТIеххьарча шера болх а ца беш лаьтта дезкамера, юхаметта а оттаяь, болх беш я. Боккхача лоархIаме да централизованни стерелизационни отделени хьаеллар а. Медицински инструменташ та по этапни стерелизаци яро тIерабоакхх инструменташца гIолла наха лазар дIа-хьа далара кхерам. Из бонкха лоархIам болаш да, хIана аьлча, вайна ховш да, инфекционни хиларал совгIа, кхы кхерамегIа а лазараш долаш долга. ДукхагIа долча даьхье уж дIа-хьа дувл маьхашка а кхыча медицински инструменташка а гIолла. Дика хургдар республика кхыча дарбана учреждене́шка из санна йола стерелизационни отделенеш хьалйоре.

Цхьа иттех шу хьалха мохк аьгачул тIехьагIа, аварийни хьал а этта, хьаелла таро йоацаш лаьттай райбольница терапевтически корпус. Цу хана денз дукха керттера лораш а районера кулгалхой а хувцабеннаб.

Больница администрацес, производственно - строительни кооператив оарцагIа а яьккха, ремонтни балхаш чакхдоахаш да. Из хьаелла лаьрхIа да укх шера хьалхарча квартале. Из отделени 40 маьнгена лаьрхIа я.

Иштта эксплуатаце дIаяла дукха хIама ца эшаш я акушерско - гинекологически корпус а. Укх гаргача хана ремонтни балхаш дIадоладе лаьрхIад хирургически травматологически отделенешка, цу гIулакха республика унахцIено лораяра министерствос 100 эзар сом хьожадаьд больницана.

— Администраци шийна болх дикагIа тоабеш йоалл, из де дезачун юхьиг мара яц, — йоах керттерча лоро Накастоева. — Дукха кхоачамбоацараш да районни больнице. Хан дин ца къовсаш болх тоабара тIехьа уйла а еш цхьацца хьаде дезаш хул. Из бехктокхам кхетабеш ца хилча, хьадулургдолаш хIама дац. ЧIоагIа тесса лелабаь боахам ба ер.

УнахцIенон учреждене мел леладер унахошта лаьрхIа мадий, цудухьа царна фу хет хьажа безам хилар са.

Цу хьакъехьа са къамаьл хилар поликлинике лор волча ена яьгIача Хайрова Фасиманаца.

— Сога хьаттача, — аьлар Фасимана, — укхазара лораш ланха говзал йолаш а унахошца къахетаме а нах ба. Со цамогаш йола дукха ха я, дега лазар долаш я со. Цудухьа са массаза а бувзам хиннаб районерча дарбан учреждене́ца. Укх тIехьарча хана гуш а хоалуш а дола хувцамаш хиннад, унахошта гIулакх дара даькъе. ТIеххьара хинна керттера лор хувца везаш хинна ха тIех а яьннаяр. Из ше саг дика-во ва ала хац сона, бакъда, кулгалхо-м вацар из.

Иштта тха къамаьла юкъебаьхкар лора тIабаха баьхна хинна Толмачева Евдокия Федоровна, Цечоева Эсет, Цороева Совдат, кхыбараш а. Юккъера хьа а яьнна, цхьанне аьлар: «БIарг махилба укх гIулакха, дIа-м дика волавеннав керда кулгалхо».

Унахоша кодабаь бала бар. молхаш йоацаш хилар. Къаьстта тоъаш яц дега дарба деш йола молха, йоахар унахоша. Аптеке дIачуваха везаш а вац. Бакъда, аьлар царна юкъерча цхьанне, из бала массанахьа болаш болга ховш-м да, хIаьта а, молха ца хилча фу де деза?

Молхашцара дефицит Сунженски районе меттел, ерригача республика а проблема я. Дале а, цIенхаштта тIахьожам а лоаттабеш, больнице хьачуйоагIаш йола дефицитни молхаш дукхагIа эшачунна дIакхоачийт.

МоллагIча боахаме болх дика-во бар, дукхагIа долча даькъе кадрай кара долга ховш да. Цудухьа цхьацца хувцамаш даьд районни унахцIено лораеча.

УнахцIенон учреждене юхь-сибат гойтар поликлинически служба я. Лакха организаторски гIулакхаш дика довзаш вола лор керте латтача поликлинике дика дIадода, унахошта боагIIача боарамагIа гIулакх делга. Из чете а лаьца, района керттера лор коллективаца дага а ваьнна, цига хьожаю 25 шу балха стаж йола Осипова Зинаида Сергеевна. Цуна дика бовз организаторски болх, цо 14 шера лелабаьб из. Иштта дарбана гIулакхa керттерча лора заместителалла хьожаяьй, къона яле а, перспективни а организаторски а оамал йолаш я аьнна, хеташ йола Магомадова Зина Асхабовна.

КIоаргга уйла а еш, болх тоалургболча оагIорахьа гIулакх ду кердача кулгалхочо.

ХIанз тахан вай мехка кхачан хьакъехьа йоккха халонаш я. Вайна махарра, паргIатта эца дац дулх, даьтта, иштта кхыдола кхачан товараш. Цу гIулакха а уйла яьй больница администраце. Цар лаьрхIад, гIонна бола боахам дIаболабе.

— СиргIилгаш кхаба чуоттаергья оаха, тIаккха унахошта дуаде дулх хургда тхога, хIаьта иштта боахама пайдане хургда нокхарий, — аьлар Мухьмада, тIаккха вела а венна тIатехар, — планаш-м, ондо я тха. Ховргда-кх дIахо. Сона цхьаькха-м хов: бехктокхами, хьинари, безами вIашагIтехача, аьттув хьахулга, тIаккха хьалхашна латта декхараш кхоачашдулу, цунца наха, къаьстта унахошта гIулакх де таро а хул.

— Из дерригa тхона дулургдолаш да, хIана аьлча, сона уллув дика нах, балха опыт йола нах ба. Цудухьа, хала дале а, дог ца эккхаш болх беш ва со.

Сунженски районни больница коллектив перестройка новкъа хIанз мара яьннаяц, эшаш дола хувцамаш да цо дIадоладаьраш. Уж хувцамаш кIоарглургхиларах теша лов. Юхьиг-м дика дIайолаяьй цар.

Т. МАЛЬСАГОВА.

ДЕПУТАТАТАША ОТЧЕТАШ ТЕЛ

Хоржамаш хинначул тIехьагIа дIаяхача хана Нохч-ГIалгIай Республика 172 халкъа депутат харжархошца, къахьегама коллективашца хан-ханахьа вIашагIбетталуш хиннаб. Цу вIашагIхетарашка хиннав 8 эзар совгIа саг, цу юкъа депутаташа тIаийцав 2090 харжархо.

Отчеташ йолча хана халкъа депутатий адресагIа 600 совгIа хаттар деннад, 500 таргга дехар даьд, социально - культурни гIирсаш хьалдара, бахача наха торгови, коммунальни, бытовой гIулакхаш дара тайп-тайпарча дешай хьакъехьа замечанеш яьй, предложенеш увттаяьй. Бокъонаш телхаелга дIадаккхара, спекуляцеца а кхыдолча негативни гIулакхашца а лоаттабу къовсам чIоагIбара правоохранительни органаша беча балхацара кхоачамбоацараш белгалдаьхад.

Халкъа депутаташа моттигашкарча Советашца, цар исполнительни комитеташца цхьана харжархой хаттараш, дехараш, предложенеш кхоачашъяра де дезараш чакхдаьхад. Советашта гIо даьд боахама, социально-культурни дегIаахара декхараш кхоачашдеча, уж кхоачашдара тIахьожам лоаттабаьб.

Иштта, цкъа Надтеречни районерча Лакха-Невре яхача юрта халкъа депутат М. С. Тазиев харжархоща вIашагIкхийттача хана наказ деннадар цу юрта швейни фабрика филиал хьаелла а участкови больница зданена проект оттае а, аьнна.

Депутата новкъосталца хIанз цу юрта швейни филиал хьайийллай, хIаьта больницана проект оттае а йолаяьй. Халкъа депутаташа О. Х. Хучиевен Б. Д. Бахмадовен моттигерча органашца цхьана «Шелковская — Харьковское» яхача автомобилаш лелача новкъа асфальт билларах дола дош къоастадаьд, Кобн яхача юрта хий чудиллад. Халкъа депутата С. С. Губиева лакъа а лоацаш тоаяьй Чечен-Аулера электропередача лини, цига чуюллаш латт газ, хьалъеш я амбулатори.

Халкъа депутата Х. Х. Бахтарова гIо а деш ремонт еш я радиоточкашта Загряжски поселке, маршрутни автобус йолаялийтай Новый поселке кхаччалца леларгйолаш, Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа хиннача итт сага квартираш еннай.

Харжархой дехар а цар предложенеш а кхоачашъеш халкъа депутата М. М. Кучиева ремонт яйтай Белка яхача хи тIа тиллача гIашлой тIаьна, Кундухово яхача поселке кхаччалца бодача автомобилаш лелача новкъа асфальт биллийтаб, городе Гудермесе Кирова улицагIа юха а автобус йолаялийтай.

Юкъарчал доацаш халкъа депутаташа Ш. Х. Ибрагимова, Г. Г. Жукова гIо а деш капитальни ремонт яьй город Грозерча Ашхабадски улицагIарча №№ 5, 7 йолча цIеношта, водопровод йилла йолаяьй Первомайская станице.

БЕРИЙ — ДУКХАГIА ТЕРКО

Вай ерригa общество бераштa хьалхашка бехктокхаме я. Из бехктокхам чIоагIагIа ба берий кхел шоай кара йолча кулгалхой.

Халахете а, ала доагIа, цхьабола кулгалхой берий кхел бе-башха йоацаш, моттийта къамаьл дарал совгIа, хIама ца деш хилар. Из гучадаьлар укх деношка хиннача совещане.

Совещане хьийха бар республикерча интернатийи берий цIенойи директораш, цигарча партийни организацей секретараш, райисполкомеи парте райкомеи бехктокхаме болхлой, халкъа образоване, торговле, социальни Iалашояра викалаш.

Совещани хьайийллача Нохч - ГIалгIай республика Лакхехьарча Совета Председатела Д. Г. Завгаева вIашагIкхийттарий теркам тIаэзар республикерча берий цIенойи интернатийи хьалаш таханарча дено дIадехарашта таьна долга. Цунца цхьана цо белгалдаьккхар берий йоакхо е таронаш вай йолаш хилара. Берий учреждене́й кулгалхошца къамаьл деш гучадоал, аьлар цо, — цу гIулакха бехктокхаме бола нах шоай декхараш боаггIача боараме кхоачаш ца делга, гIулакх бе-башха доацаш леладелга. Кхыча регионашка санна дегIабоагIаш бац вайцига бераштa шефски гIо дара болам. Дог ца лаззаш леладу дай- ноаной боацаш дисача берий гIулакх, царна кхетам балар, унахцIено лораяр. Шерра йоаржаяц хьехархой дикагIа йола опыт, цу хьакъехьа бехк баккха боагIа массови информаце средствай болхлоех а. Сийдеш бувцача наха юкъе кIезига ба хьехархой, воспитателаш.

Хала кхел йолча берий хьалаш сатохилга йоацаш вочa хьалашка долга дийцар вIашагIкхетаре къамаьл даьчар.

— Рыночни хьалашка довлар бахьан долаш кхачанца бераш Iалащдара дукха духьаленаш нийслу тхона,— аьлар Ножай-Юртовски интерната директора С. Даудова. — БIарччача декабре даьтта, дукхагIча даькъе дулх а доацаш хиннад тхо. Иштта хала да гIишлон материалаш, оборудовани лаха а. Интерната болхлой халача хьалашка ба. Респотребсоюза кулгалхоша дукхагIа теркам тIаоза беза интернаташна долча бераштa.

ЧIоаггIа эмоциональни дар Нохч-ГIалгIай республика халкъа образоване министра заместитела Л. Татиевай къамал. Бакъда, министерствас берий хьалаш тоадара даьраш дувца вIаштIехьдалланзар лакхача кулгалхочун, хIаьта долаш дола сатоха йиш йоаца берий хьалаш-м дийцар цо.

Совещане хиннача торгови болхлоша дийцар а дацар цIенхаштта берий бала болаш болча наьха къамаьлаш.

ЛадувгIа дог доагIаргдоацаш дар Наурски райпо викало дийцар.

— Сом, баьцадаараш кхедеш яц тха район, цудухьа бераш царца Iалащде хала да тхона, — йоахар цо.

Берий цIеношка интернаташка доацача кхоачамех а дукха дийцар дIахо къамаьлаш даьчар.

Интернаташка кхоачам болаш пхьегIаш яц. Иштта дукха халонаш я транспорт ца хилар бахьан долаш. Дукхача шерашка болх беш телефон яц, яхаш кадаш вар Сунженски района Ассиновски интерната директор Ю. Героев. Иштта дувцар шоллагIча интерната партийни организаце секретара С. М. Машенко а.

ТIеххьара къамал деш Д. Г. Завгаева вIашагIкхийттарий теркам тIаэзар хала кхел йолча берий учреждене́й дукхагIа йоакхо яра.

М. ТАМАРОВА.

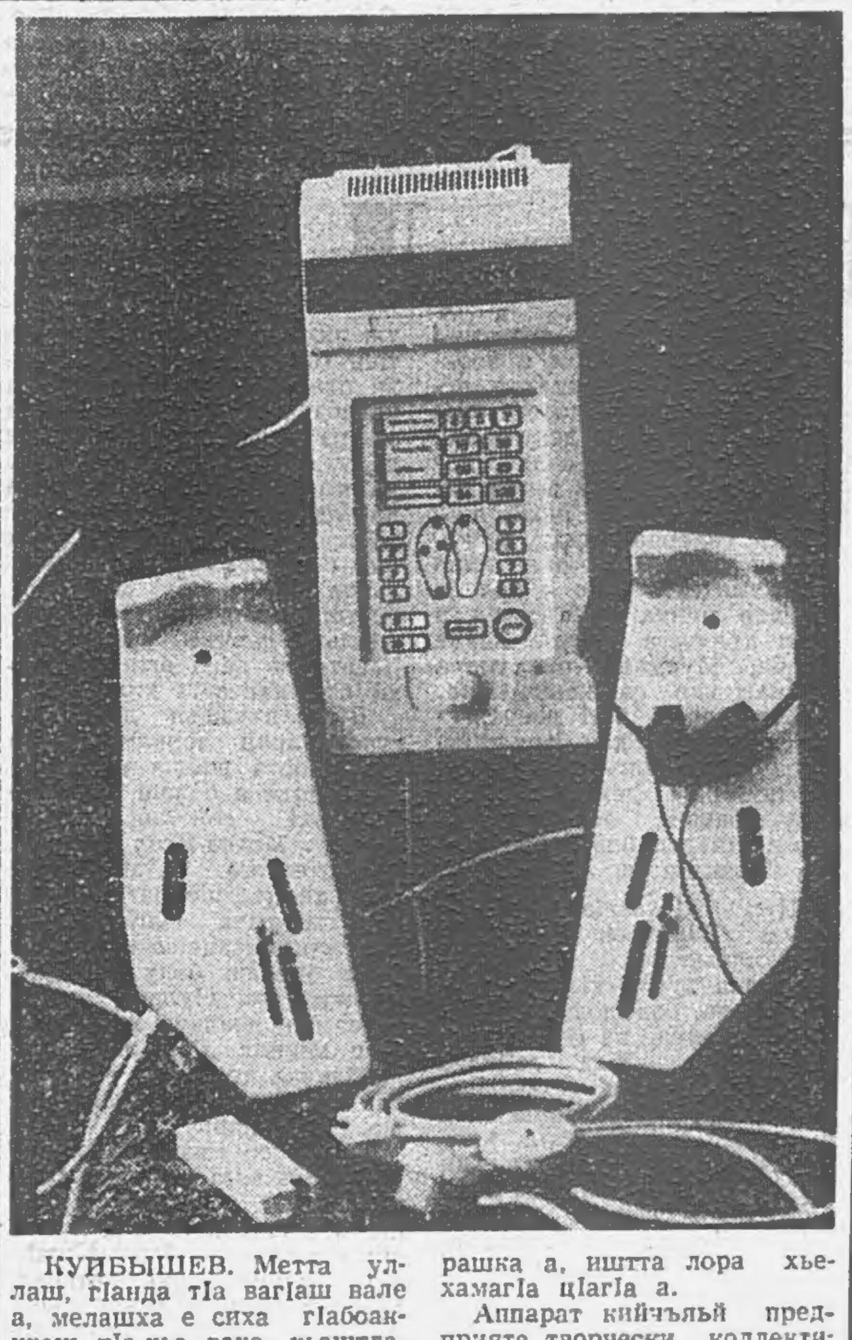

КУЙБЫШЕВ. Метта уллаш, гIанда тIа вагIаш вале а, мелашха е сиха гIабоакхаш дIа-хьа ваха, хьаштдале лаьгIо вада а йиш хиннай-кх... «Масленникова цIерагIа завод» яхача производственни объединене серийно арахеца кийчъяьча «Виброскaнер ВСМ-202» яхача тамашийна чоалханерча прибораца. Маьженаш лелара система телхача, инфаркт мнакарда е инсульт техкача наьха дегI юхаметтадоаладара, царна профилактика а дарба а дара лаьрхIа я из керда прибор. «Хайша» багIаш болх беча наха дегI а маьженаш а хьоаяра пайдане я из прибор, хIана аьлча делкъийна салоIача хана цу прибораца массехк километр «вада» а йиш я. «Виброскaнерах» пайда эца мегаргба лорийдарбан учреждене́шка а унахой юхаметтаоттабара центрашка а, иштта лора хьехамагIа цIагIа а.

Аппарат кийчъяьй предприяте творчески коллективо СССР Iилмай академе машиноведене а СССР унахцIено лораяра Министерства медикобиологически проблемай института а (Москва) Iилманхошца цхьана.

«Виброскaнер ВСМ-202» — предприяте конверсешерра программа кхоачашъеш духхьашха хьахиннар, хIаьта 1995 шу хьатIакхачалехьа объединене кийч а яь арахеца йолае лаьрхIад бIаь совгIа медицински прибораш. Заводо керда хьалаьца никъ — «герза меттел — унахцIено» яхаш ба.

СУРТА ТIА: «Виброскaнера ВСМ-202» комплект моллатIча гIанда тIа хошаш я. Н. НИКИТИНА сурт. (ТАСС фотохроника).

М. Мамакаева цIерагIа фонд

Укх деношка рескома общественно-политически центре М. Мамакаева цIерагIча фонда учредительни конференци хилар.

Ховш ма хиллара, сталински а тIехьа тIаенача хана а геттара кIалийса хиннай нохчий а гIалгIай а культура. Кхыдола халкъаш санна вайнаьха халкъ а хIаландаь хиннад авторитарни режимо. ХIаьта тахан перестройкас еннача паргIатонашца дувзаденна да наьха санхетам лакхбалар а халкъашта шоай культура, мотт, традицеш меттаоттае ловш хилар а.

Конференце дийцар фондана хьалхашка латтача декхарех, хьалхарча аргIанна де дезачох. Конференци дIахьош вар НГIР Лакхехьарча Совета Председатель Д. Г. Завгаев. Цо белгалдаьккхар, таханарча дийнахьа вайнаьха культура халача хьале хилар а уж хьалаш тоадара де дезар а. Цу хьакъехьа дика новкъостал хургда хIанз вIашагIъеллача фондагара, — аьлар Д. Г. Завгаева.

Конференци хержар М. Мамакаева цIерагIча фонда правлени а совет а. ЧIоагIйир цу фонда устав.

М. Мамакаева цIерагIча фонда Совета юкъе бахар Д. Г. Завгаев, СССР халкъа депутат, йоазонхо А. Айдамиров, Нохч - ГIалгIай Республика халкъа депутат Г. Б. Эльмурзаева, № 1 йолча шелковски школа директор, Н. М. Еремин, НГIР финансай министр Т. М. Талутова, ЧИГУ ректор В. А. Кан-Калик, «Сердало» газета редактор С. И. Чахкиев, «Грознефть» объединене генеральни директор Р. М. Хачатуров, кхыбараш.

Фонда совета председателалла хержар Б. И. Истамулов.

М. Мамакаева цIерагIча фонда правлене председателалла хержар С. С. Яшуркаев. Ревизионни комиссена кулгалдеш хургва НГIР халкъа депутат Р. У. Цакаев.

РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕСС-ЦЕНТРО ХОАМ БУ

Халкъа эшача товарашта, торговлена, коммунально - бытовой а кхыдолча а бахача наха деча гIулакхашта йолча республика Лакхехьарча Совета массазарча комиссе заседани хилар. Цига дийцар 1991 шера товарооборотан маьхах деча гIулакхаштен республика предприятейи организацейи планаш вIаштIехьъяхара дош. Цун итогех дийцар комиссе председатела С. Х. Салаева.

ДIатIахьажача сел «кIома» дац аьнна хеталуш дола уж дешаш чIоаггIа айдаь дийцар заседане. Из кхетадеш а да. Хьажал шо, мишта эттад хьалI Бахача наха хIара сага лаьрхIача товарооборотен маьхах деча гIулакхийн боарама РСФСР тIеххьарча моттигашка да вай. Вайна хьалхашка латт хала декхар: юкъера лаьрхIача Россе долча хьокхамашта дIагаргадахар.

Товаращца нах Iалашбелга 1990 шера сел чоалхане хинна дале а товарообмена боарам 25 процент лакхбе вIаштIехьдаьлар вай — цу тайпара лакха процент Российски Федераце цхьаккха республике, областе хиннаяц. Йийцай 1991 шера йола планаш. Сенна дувцаргда из, планаш йоккхий я, низкъала я, дуккха хIамаш чулоацаш я, цудухьа торгови организацейи предприятейи кулгалхой духьала ба царна. Цар керттера аргумент — планаш материальни ресурсашца чIоагIъянза хилар. Фу духьал доаккхаргда укхаза? Бакъда уж кхоачашъе хала хургдолга, амма магац аьнна бахьан даьккхача далац гIулакх. Комиссе членаша масеане а цхьатарра дIааьлар, маьхарал гойташ, поставщикаш лохаш, бартерни сделкаш еш, вешта аьлча, тIатеIIа болх беш республика потребительски рынок хьалийза езилга.

Лакхехьарча Совета комиссе маьхах гIулакхаш дара боарамаш лакхдара дикка дукха йолаш йолча чурча резерваштa цхьаболча кулгалхой теркам тIаэзар. Масала, цу хьакъехьа цIенхаштта дIааьлар республике бахача наха бытовой гIулакхаш дара министрага В. Н. Скворцовга.

Гой мичахьа кхаьчад гIулакх? Вай швейни мастерскешка, ателье бетташ доах наха заказ де вIаштIехьа ца доалаш, иштта дукха ха йоаю заказ даь хIама хьаэца ца луш. ВIалла хила йиш йолаш хIама дац бытовой гIулакхаш ду предприятеш базара болх беш хилар.

* * *

Нохч-ГIалгIайчен Лакхехьарча Совета къаман политикан къамашта юкъерча гIулакхаштен йолча а халкъа образоване, Iилма, культура, дина, кхетам балара, спорта, этика дешашта йолча а массазарча шин комиссе членаш вIашагIкхийттa хилар Нохч-ГIалгIай Республика шин томах латтача исторе авторсий коллектива.

Оаха дехар дир Лакхехьарча Совета Президиума членага А. М. Бугаевга цу вIашагIкхетара итогашта комментареш е, аьнна.

— ВIашагIкхийттача, — аьлар цо, — къаьстта чIоагIа белгалдаьккхар вай республика территоре тIа дахача дерригача халкъий дIаяхача ханарча исторе нийса мах бар чIоагIа лоархIаме долга. Нохч-ГIалгIайчен общественность, хIанз а дIаяздаь воай истори дац вай, яхаш раьза йоацилга, нийса да. Белгалдаьккхар, Iилмахоша - обществоведаша мел даьр теркал а деш дискуссионни дола дешаш массе оагIорахьара дувцанза даргдоацилга, цу дешашка дуга концептуальни наькъаш белгалде а из дерригa даьчул тIехьагIа Нохч-ГIалгIайчен исторех бола фундаментальни болх кийчбе а безилга. Из дош дувцача дакъа лаьцар Iилмахоша А. З. Ахмадова, В. А. Кан-Калика, Д. Д. Гакаева, М. Б. Мужухоева, А. И. Хасбулатова, А. А. Манкиева, С. Л. Дударева, Р. К. Ужаховас, кхычар. Пайдане йолаш дукха предложенеш тийллар цар.

ДАИМ ЛАКХАЛАТТАРГДА ЦАР СИЙ

Укх деношка арахийцай Афганистан яхача демократически республике шоай интернациональни декхар кхоачашдеш байнача а дийна болча а ЦIеча байракхен ЦIеча седкъан орденаш еннача вай мехкахоех - бIухоех йола буклет. Турпалал, къонахчал, денал гойташ шоай интернациональни декхар кхоачашдеш хиннараш бовзийташ я из. Тахан вайна юкъе царех дуккха бараш беце а, даим лакхалаттаргда вайнаьха дикагIболча къонгий сий. Нохч-ГIалгIай Республикера, лакхе белгалдаьха совгIаташ а луш, цига кхелхав 68 зIамсаг.

Из буклет арахийцай историй культуран памятникаш лорадара йолча Ерригроссийски общества Нохч-ГIалгIай отделене.

Меттах дола закон дувцаш

СОНА ИШТТА НИЙСА ХЕТ

Меттах долча Нохч-ГIалгIай Республика закона чулоац цу хьакъехьара ерригa проблемаш.

Вай республикерча дукхача къамий меттаех пайда ийбара правовой лардаш ювц цу проекта тIа.

Цу тIа паччахьалкхен меттащ лоархIаш дIакхайкаду эрсий, нохчий, гIалгIай меттащ. Мотт харжар, вахара тайп-тайпарча сферашка наьна меттах пайда эца бокъо хилар, эшшача метте таржамхо юкъевоалаве бокъо хилар, нохчийн гIалгIайн меттай социальни функцеш шерьяр, дерригача халкъий а меттай а бокъонаш лораелга — уж а кхыйола а проблемаш демократически ларда тIа къестаю.

Ювцаш йола проект тIаэцаро гIо дергда республике хьахинна меттащцара чоалхане ситуаци дIаяккха.

Перестройка дIайолаялалехьа, вайна махарра, башха лоархIам болаш дацар наьна меттащ. Цунах хьахилар дукха бола нохчийн гIалгIайн шоай наьна мотт ледара ховш хилар, хIаьта цхьабараштa вIалла ца ховш хилар а. Иштта дункхабараштa йовзац йIаьхий йола лексика, халкъа выразительни фразеологи.

ДукхагIдолча даькъе вай пайда эц тIехьенгара тIехьенга боалача кхетамах, масала, зиза, буц, оалхазар, иштта кхыдараш. Баьций, оалхазарий, зизай дерригa тайпаш миштад? Вай даьшта цар цIераш яйза ца Iеш, уж къоастаде ховш а хиннад.

Кхыйола моллагIа хулаш дола хIама санна мотт а вахаре хиланза дaргдоаца хIама санна лоархIаш ца хуле, къийлуш, бицлуш дIабода. Вайнаьха меттащ юхадийндара, шоай ерригача граждански бокъонех вайнахага пайда ийбайтара хьалъайбе беза цу меттай лоархIам, берий бешамашка берашца вайнаьха мотт бувца таро йола болхлой хила беза, лорашта, кхы тIех ца хой а, шоай пациентащца бувццал вайнаьха мотт ха беза.

ЦIихезача профессора Ю. Д. Дешериева дувцачогIа, 20—30-ча шерашка юкхьанцарча школе наьна меттала хьехаш хиннад.

Юкхьанцара школа наьна меттала хьехаргдолча яккхаро берашта тIехьа эшаш бола эрсий мотт Iомбара йоккха новкъарле ергья, яхаш, бола специалисташ а болаш ба тахан. Вай мехка меттел, гаьнна арахьа вовзаш волча профессора Ю. Д. Дешериевна цу гIулакхо новкъарло яьяц йоккха Iилманхо хила. Из дика масал да дувцаш дар кIал кIийле йоацаш хилар хьахьокхара.

Царна дика бовзаш боацача эрсий меттала юртарча берашта дешар хьехаро вIамига бераш Iалаьмате чоалханеча хьалашка оттаду... Iилма кхетамца Iомадара таронех доах уж. Шийна ца бовзача, ца ховча эрсий меттала язлаьча книжкашка йолла Iалама къайленаш мишта йовзаргья бера. Цу меттала яздаь задачаш мишта дергда цо? Юртарча юкхьанцарча школе , предмет санна Iомабе беза эрсий мотт, амма, из Iомабе беза цIенхаштта наьна метта башхалонаш чоте а лоархIаш, мотт ца ховча берашта, яздаьча, лаьрххIача учебникащца, юкъерча школе деррига дешар эрсий меттала доаккхарг а долаш. Цунца цхьана дIахо наьна мотти литератури предметаш санна Iомадерг а долаш.

Цар кхетабеш болча наьна меттала мара берашта этически нормаш Iомалургьяц, хIаьта, вайна махарра, наьна мотт юртарча береша юкхьанца Iома ма бой.

Мотт вай тIехьале, вай традицеш ма йий. Цудухьа оал вайнаха «саг мотт ховш ва, е мотт ховш вац» аьле. Духхьал дIабувца мотт хар дац цу дешай маIан, нахаца та хар, эздел, эхь-юхь хилар да. «Японски тамашаш» японски метта йоанхо е из дегIабоалабе, Iомабе болабаргара дIайолаенный, йоах специалисташа.

Культура эггара лоархIамегIйола маьже я мотт. Мотт ца ховш е во ховш, из тесса буташ хуле, культура кхыдола тайпаш: литература, поэзи, публицистика, театр, теле - радиовещани дегIайоалалургьяц.

Проекта авторо, бакъдар аьлча, йоах, ерригa а юкъера школа наьна меттaшка яккха еза. ХIанз укх сахьате, вай социальни хьалашка из вIаштIехьа хетац сона. Цкъа-дале, вайна цхьатарра дика ха деза гIалгIай а (е нохчий а), эрсий а меттащ, шозлагI-дале, вай Iилман терминологи ца тоъаш яздаь учебникаш эрсий меттала яздаьчарел эшашагIа хургда. ХIаьта дешархой дIахо эрсий меттала деша дезаргда, республике меттел кхыча гIалашка а. Хьалха да, аьнна, хет сона, вузаш вайнаьха меттaшта яха еза яхалга.

Iалаьмате нийса лув доцент Хамидов, 11-гIа статья тIа цо йоах: «Паччахьалкхено Iалашду нохчийн гIалгIайн меттaшта хиланза дaргдоаца учебникаш, дешара — методически пособеш, справочни литература, кийчделген кепатеха арадоахилген». Историкаша оалаш хоз, Советски Союзе яздаь истори доацаш вай нохчийн гIалгIайн мара цхьа къам дац. Цу тIа кхы дIатIатоха мегаргдолаш академически грамматика йоацаш, диалектий картотека йоацаш, самоучителеш доацаш цхьа вайнаьха меттащ мара дац, аьнна. (Цхьа самоучитель нохчий меттала да, гIалгIай меттала вIалла дац).

ХIанз укх сахьате, сага бала боацаш, цхьа да воацаш латт учебникаш кхоллара гIулакх. Мел дог-уйла тIадахийта, Iилман боарам, айбеш яздаь учебник ара ца доалаш дус е цIенча цIеца арадоал, хIаьта сел ледара хиларах, вож шишегIа арадувл. Учебникаш кхоллара гIулакх хIана а яьккхачоа кийи, техачоа мIарген, яхаш латташ да.

Районни, юртара масштабах йола кхетачеш, конференцеш, сессеш, вайнах дукхагIа болча, вайнаьха меттала дIаяхьа еза яхалга а нийса да. МассагIа гу цига, дувцар фуд ца ховш, багIа боккхий нах. ХIаьта цига вайнаьха мотт ца ховшбараш нийсбелча, царна лаьрхIа талмачала де дезаш хул.

ХIаране цIераш «меттай традицешца, закономерносташца ювзаенна» хилча бакъахьа я, йоах проекто. Берригаш гIалгIай е берригаш нохчий болча хIана оал «Ахмет Магометович», Марьям Бексолтовна и. кх. дI.? Вайнаьха IаьдалагIа, даь цIи яхар эзделаца доагIаш а дац. «Iа тиллай из цIи? — оал зIамагIчо, шийла вокхагIачун цIи яькхача а, хIаьта вай кхы цун моцагIа веннача даь цIи а йоанкх. Дош дувцаш, дакъалоацараш дукхагIбараш гIалгIай е нохчий бале, судопроизводство гIалгIай е нохчий меттала хила еза, йоах проекто. Из нийса хургда. Бехктокхаме озача саго шийна дикагIа ховча меттала гIортаргвеций бехках лоравала?

Нийса лув доцент Халидов А. И. Цо йоах, наха гIулакхаш деча сфере (торговле, бытовой гIулакхаш, медицински гIулакхаш) эрсий меттал хинна ца Iеш, вайнаьха меттала хила деза, яхаш. Тика тIа эцархочунца, больнице е поликлинике, мастерскешна тIавенача эрсий мотт ца ховча вайнахаца, ше моллагIа вале а, вайнаьха мотт лебе беза.

Проекта авторо чIоагIду, «нах бахача ерригача моттигех хьалхагIа юкхьанца денз цар хинна исторически цIераш юха тахкар». Из нийса да. Къаьнара географически цIераш лаьттаца, истореца, моттига белгалонца, цига даьхача тайпанца, нахаца, къаьсттача сагаца бувзам болаш хуле. Из Iилман лоархIам болаш хIама да. Цхьаькха а теркам боацаш йитай гIалгIай юртий цIераш. Юхс гIолла тIех мелвоала саг цецвоаккхаш, ийрча — яьккха я гIалгIай хозача юрта Яндарен цIи а. (Мел хоза дош да из!). ХIаьта Яндарех Яндырка хIана хиннай? Из Яндаре аьнна хилча, хозагIа дац? МалагIа эстет ва из цIи хийцар? БуронIалах Барсуки хIана оал?

Метта закон тIанийцачул тIехьагIа, вайна хьалхашка латташ дола декхараш дикагIа а, сихагIа а вIаштIехьдоаккхаргда вай массане а, аьнна, хет сона. Белгалдаьхачарел совгIа кхы а уйла е езаш хIамаш да проекта тIа. ШоллагIа йолча этапе эрсий метта функци вIалла белгалъяьккхаяц, республикера делопроизводство массехк меттала хуле, кегар хилар кхерам ба. Принципиальни дола хIамаш дувцаш, экономически бахьанаш хьалтатувса мегаргдац, бакъда, уж геттара нокъзара а доахалургдац, хIанз вай къийдениача хана хIаьта а. Массане дика уйла а яь, кхоачам боацараш юстара а даьха, е проект меттах долча закона ларде йилла мегаргья, аьнна, хет сона.

Р. АХРИЕВА,
ЧИГУ доцент.

ПАЙДАНЕ КОНТАКТ

Алтай дIакхайкаяьй паргIатта предпринимательство лелаю зона я, аьнна. Доазол арахьарча фирмащца оттаьча проектегIа лаьрхIад тIех дика дола халкъа эша товараш хьаде, эггара хьалхарча аргIагIа кхачан продукташ а йолаш. Цу краяс доазол арахьарча партнерий теркам шийна тIаоз Iалама ресурсашка диллача из йIаьхий йоландаь.

Цхьа шу хьалха лоаман Алтае хьалъе йолайир перерабатывающи промышленноста кхо объект (шинъ дулха комбинати шурий продукташта фасовка ю цехи) «Совинз» яха советско - новозеландски цхьана болх беш йола торгови фирма.

Усть - Коксински Онгудайски районашка новозеландцаша гIо а деш хьалъеш йола дулха комбинаташ — дукха йоккхий яц, бакъда, хIанзарча эггара кердагIа ярех я. Царех хIаране проектни мощность — дени-буси де а дийна чакхдоаккхаш я 100 бежани 400 устагIи. Технологи вай даьймехка йолчул дикка чIоагIа эргаш я. Хьайбаш доадалехьа шампунаца дика лувчаду. Укхаза ши дукхьа пайда хул: цIекий дика хул, хIаьта дулх бежан дийначул тIехьагIа дила дезаш хилац, из бахьан долаш цун чам дикагIа а хул лоаттадара ханаш йIаьх а лу. СортегIа къоастаеш цхьалхаяьккха продукци цу саххьате гIораяйт оптимальни температурага кхоачаеш, хIаьта цул тIехьагIа лаьрххIача контейнерашка потребитела дIа а йохьийт. Дулхакомбинаташка отходаш йоацаши экологически цIенеи производство я.

Лоаман Алтайна бокхха лоархIам болаш я уж объекташ. Областе доахан доажаде Iалаьмате дика хьалаш да. Цигара яр санна дика буц Россе цхьаннахьа а яц. Духхьал из бахьан долаш Логман Алтае мара хьаеш яц нахчай пачхахьа лоархIаш йола «швейцарски» оалаш йола тIехдика нахчеи дулхи. Доазол арахьарча специалисташа лоархIачох цу тайпара дика дулхи шурей дунен тIа кIезига я.

Цу Iалаьмате дикача продукцех дукхагIдола дакъа перерабатывающи промышленность эсала дегIаена хилар, боахамашта из гаьна хилар бахьан долаш йов. Йоккха территори дIалоацаш йолча ерригача областе дукха йоккха йоацаш цхьа дулха комбинати иттащ шераш хьалха хьалъяь 12 маслосырзаводаши мара яц, хIаьта укхаза кулг-кара ду балхаш дукхагIа а да. Тамаш йолаш хIама да цу тайпара хьалаш долаше а Горно-Алтайски нахча йоаккхараша Ерригсоюзни выставкашка - конкурсашка шоай продукцех лакхерча аттестацегIа дола дипломаш ийдеш хилар.

Цхьана болх бергбола предприятеш хьалъяр пайдана да алтайцашта цхьаькха хIаман духьа а. Цар таро хургья кхыча мехкашкарчар балха методаш йовза, уж аьнача дош долаш хилар, партнерски тешаме, нийса, сих ца луш, сеца ца сецаш, продукци дика йолаш болх бе ховш хилар довза.

СУРТА ТIА: къаьнача оборудованеца «швейцарски» нахча хьаелга — чоалхане производство я, цо нахча йоаккхарашкара дIадех гIулакх довзаш хилар дийха-ца Iеш дукха физически ниэ болаш хилар Хьалхарча плане — нахча йоаккхаш вола къона болхло Кызлаков Василий.

В. САДЧИКОВА сурти тексти.
(ТАСС фотохроника).

М.-С. Динаев

ДАЬ ВАСКЕТ

(ДIахододар. Долалур 3, 5, 10, 12 январе арадаьннача газеташ тIа).

Садайна ха яр. Лампа ца согаш багIар уж.

— Цу книжках хьо цецвувла ашац, — аьлар юххера а Феликса. — ЗIамигача къамашта ала хIама нийшадац цIаккха а. Халахеташ кхы а хургда хьона дукха а. Цу Iа вувцача графа инарала яздаьчул тIехьагIа дола книжкаш а нийслургда хьона. Керттера дар фуд аьлча, — сайга хьаттача ях аз, — мелла хало тIаотте а, саго ший юхь хувца йиш яц. Даьш леладаь, ворххIе даьгара денз хьадоагIа гIуланхаш, эхь-эздел, халкъа традицеш, наьна мотт, кагийча наха къоаной сий дар, кхалнах лархIар — уж дерригa а дика гIуланхаш лархIа а диц ца луш леладе а деза. Уж къамацара къасте, халахь, из къам хIалак хинналга.

ГIалгIай Iаьдал да, чувена саг, моллагIа вийна воагIе а, веза хьаша ваь тIаэцаш, — аьлар Вослана — Хийла фусамдаьшта доккха бохамаш даьннад, иштта моттигаш нийсьеннача.

— Халкъо хьакхелла Iаьдал, моллагIа из дале а, наха пайдана долаш, шийх дикадар доаллаш хила деза,— уйлане вахха аьлар Феликса. — Чувена саг, моллагIа из вале а, хьаша ваь тIаэцаш Iаьдал да ях Iа гIалгIай. Из сона... нийса хетац. Гой, хIанз Iа вувца граф инарал санна, хьо а, хьа къам а, хьа мохк а, хьа къамо шийца лаьца эхь-эздел а кхетадергдоаца, кхетаде хьаькъал а доаца саг веча, хала деций, цох хьаша а вань, цун сий деш лела.

— Хьанна хов, из малав...

— Да-м иштта дар из, хIаьта а... хац сона-м...

— Феликс, цхьа хIама дагадехад сона, хьогара новкъостал эшаргда...

— Сога дар долаш ва-кх хьо. Хьашт дале, со а ва хьона, веззача ваха а ва а.

— Баркал, — аьлар Вослана Ийст ца хулаш вагIаш цхьа юкъ а яьккха, дIаходоладир цо ший къамаьл. — Васкет даьдар са дас, ше леш нагахь санна хана-замалахьа гIалгIайн нохчийн, бокъо а яьина даймехкащкахьа цIаберзаш хуле, ший дакъа цIахьолаш, ший дай боахкача кашмашка ше дIаволлалаш, аьнна. Юххера а кхачар из цо сатийса ха-зама. Тхой воккхагIвола воша цIаводаш, кхоачашде деннадар тхо даь васкет, цхьабакъда, боккхийча наха могадaнзар из. Тха юрта молла хиннача Тухана а, бусалба IаьдалагIа во лаьрхIад, аьлар, цкъа дIавеллачара хьа а ваьккха, кхычахьа саг дIаволлалга. Цу хана царга ладийгIар тха нанас а, са вежараша а, аз а. Иштта... кхоачаш ца деш дитар оаха тхой дас даь васкет. Цхьабакъда, хIанз... кхет со, тхоашкара доккха гIалат даьнналга.

Цхьан юкъа ший къамаьл сацийтар Вослана. Феликс, цхьа дош аьнна а, юкъе эккханзар, гIаьле увзаш вагIар из. Вослана гIаьле увзацар.

— Сона хац хьона, сайна фу хиннад, — юха а ший къамаьл дIаходоладир Вослана, — цхьабакъда, цу графа, — дала хIалак волва из! — из книжка дийшачул тIехьагIа денз, сина сатем байнаб са...

— Со кхет, — аьлар Феликса, гIаьленюхк гIаьленаштувсарга чу йоа а еш. —Даь васкет кхоачашде деза, наха фуннагIа яхе а. Тахан Iа хьай да ца лоархIе, кхоана хьо хьай бераша а лоархIаргвац.

— Цхьа... эхь хет-кх сона, цхьа... геттара во, цадоагIа хIама айса дича санна...

— Хетарг а да.. Вай къамий дика оамалаш вай воаш лора ца йойя, — Iа а, аз а, кхыбараша а ях аз-м,.— уж бIехъе кийчча бараш дукха а нийслургба вайна. ХIанз, со кхетачогIа хьона ахча деза.

— Деза. Ахкан каникулаш хьахилча, цхьаккха хIама дергдац аз, сай дас даь васкет кхоачашдарал хьалхагIа. Цхьабакъда, ахча.... Мичара доаккхаргда ахча?..

— Уйла ергья вай. Вагонаш йоассае ухаргда, цкъадале. ШозлагI-дале..— Ший къамаьл хоада а даь, цIенюкъе гIолла дIа-са волавеллар Феликс.

— ШозлагI-дале?., — хаьттар Вослана.

— ШозлагI-дале, каникулех цIа а ца долхаш, цхьан бетта болх бе беза вай, вагонаш йоассаеш. Хьона тоъал ахча доаккхалургда вайга.

— Баркал хьона, — хьал а гIетта, ший доттагIчун балам тIа кулг диллар Вослана. — Дика уйла я хьа керта чу ессар. Цхьабакъда, каникулаш хьаяьлча, хьо цIагIоргва. Со се ухаргва вагонаш йоассае. Аз айса дакккхар тоъаргда, аьнна, хет сона.

— Тоъаргдац. Из дувца а ма дувца, — хандда аьлар Феликса — Болх цхьана бергба вай.

Цар иштта да а дир. Каникулех шоаш цIахийцача, бIарччача бетта болх бир цар, цIермашиний станцешка а ухаш, вагонаш йоассаеш. Шовзткъеи итт тума ахча гулдир цар. Цхьабакъда, из а Вослана лаьрхIачоа, тоъал дацар.

— Цкъарчоа воша волча Нохч-ГIалгIайчене гIоргва со, — аьлар Вослана. — Цунгара доаккхаргда аз тIаэша ахча.

— Со а вола хьоца? — аьлар Феликса.

— А, ма вола. Иштта а со бахьан долаш бIарчча бутт боабир Iа.

— ХIама дергдац. Аз-м каьхат яздаьд наьнага, цхьан бетта хьелургва со, аьнна.

Даи нанеи дацар Феликса. Да, халкъа моастагIа а ваь, лаьцавар ткъаьи ткъесталагIча шера, Феликс ваьча шера. Цу хана денз мичав ховш а вацар. Цул тIехьагIа диъ шу даьлча нана еннаяр цун. Бераш а доацаш мар тIем тIа а вийна цхьаь яхача лоалахочо шийца ваха дIавигар Феликс. Хьал а цо кхевир. ХIанз из ший нана санна лоархIар Феликса.

Къаьстар кагий нах: Вослан Нохч-ГIалгIайчене вахар, хIаьта Феликс Риге вахар. бомби а била, царна тIехьтоадаь дIаотта дир каш.

Во хьал дар ший даймехка Вослана бIаргадайнар. Нохч-ГIалгIайчен автономи юхаметтаоттаьяле а, ГIалгIайчен ах гаргга лаьтта хьа ца луш, Къилбаседа ХIирий доазонах дIа а теха, дитадар. Из бар цу ханарча хьакимий тийшаболх. Дохадаьдар дукхагIа дола гIалгIай кашамаш а. Чурташа дехкаш яьяр тIонаькъа тIара бардюраш, чурташца дотташ даьдар цхьацца дола силос чуйола кIоагаш а. Дачная аьнна цIи тиллаяр гIалгIай Яндикъонгий-Юртах. Цига Берияга салоIийта, кхалнахаца кхахьпал леладайта яь дача яр. Чурташца пенаш а дотташ яьча бассейна чу шурийла лувчаш хиннав из.

ПОВЕСТЬ

Шоай цIеношка чубатацар Казахстанера а Киргизера а цIауха нах: кхычахьара хьатIадаьхка адамаш дахар цар цIеношка. Восланар цIагIа бахар хIирий дезал. Къулбехьарча хIирий мехкара баьхка вайнаха турсахой оаларех бар уж. Цар цига а да, йоахар, цIенош а боахам а, хIанз гIалгIай мехка а дар цIенош а боахам а. ХIаьта гIалгIай шоай дай цIеношка чу а битацар, юхе а байтацар. Кхыметтале прописка а яйтацар. Цун воша Хьасан, шоай цIеношка чу а ца вита, Наьсаре ваха хайнавар. Юрта йистте лаьтта деннадар цунна. ХIанз цIенош деш воаллар, шийга уж де таро йоаццаше. «Коммунистически парте XX съезд хиннаяле а, шоай мехках а даьха СибарегIа Iодигача халкъашта, цхьацца долча халкъашта, цIадахка бокъо еннаяле а, бакъдар котдала гаьна да хIанз а», — аьнна хийтар Вослана.

Ше бена никъ цо дIабийцача, Хьасан раьза хиланзар цунна.

— Тухан-моллас а кхыча боккхийча наха а, из во лаьрхIад дала яххаше, мишта, фу аьнна цIадахьаргда вай даь дакъа? Наха бехк ма боаккхаргбий вайх.

— Вай дас вайга даьд васкет, нахага даьдац, — аьлар Вослана.

Хьасан кхийтар, даь дакъа цIа ца дахьаш из Iергвоацалга.

— Мегад, — аьлар цо.— Iа яхар дергда вай. Бакъдар аьлча, сона а нийса хет хIанз хьона дагадехар. Сона а дагадоалл даь васкет... Хьайга кIезиг-дукха ахча да ма яхий Iа, согара ер ткъо тума да хьона. Султана а кхычар а новкъостал дергда хьона. Сога телеграмма тохаргья Iа, хье хьалъара воаллача хана. Аз каш кийчдергда.

— Вай хьалха хиннача кашмашка долларгдий вай дакъа дIа? — хаьттар Вослана.

— ХIаьта, — аьлар Хьасана. — Байнараш дIабохкийт Iаьдало, дийна бараш чу ца буте а. Из дий... Вай нанна дIа ма хайталахь. Iайха даь дакъа цIадахьалга. Из могаш яц. ТIехьагIа, тоаенна меттиг хуле, цаI дергда вай.

— Мегад, — аьлар Вослана. — Кхет со.

Воша волча цхьа кIира а даьккха, тIо-наькъа тIа ваьнна новкъа йоагIача машина тIа хайна, Минеральни Воды яхача городе а ваха, цигара самолетаца Алма-Ате вера Вослан.

Дукха кхеста вийзар Вослана, Алма-Ате кхаьчача а. Ший гаргарча а, иштта бовзача а нахаца дагавувлар из, даь дакъа вай даймехка цIадахьа дага ва со, оаш фу оал, хьанна тIаваха, хьангара бокъо яьккха еза са, яхаш. Цхьабакъда, царех цхьанне а могаданзар из. Цар ца могадарал совгIа, цун наннас даьна Iоваь воша Султан а вар духьала. Вешта, цо-м вIалла кIо а доре-хьогI Вослана шийга дIадувцар. ТIеххьарча хана, балхаш дукха да са, яхаш, цIагIара дIа а ухаш, кIира а шин кIира а юха гуча а ца воалаш, ахча доаккхаш, даьккхар дуаш, ше санна хIаманна дукха бала боаца нах вIашагI а теха, лелаш вар из. Иштта дийцар цунга нанас Марета а, иштта дийцар Вахас а. Вешта, цар ца дийцача а, Султана оамал дика йовзар Вослана. Ресторанашка, вIалла кхо а ца деш, итт-итт тумай личаш Iотувсаргдар цо, цхьабакъда, Вослана, из Москве деша водача хана, кепиг а даланзар. Иштта кепиг ахча ца луш Iийр, Кавказе цIаводача ший вокхагIча вешийна Хьасана а.

Вослана кхетадир, Султанагара шийна гIо-новкъостал хург ма дий, аьнна, даха дог доацалга. Цудухьа витар цо из, кулг а тесса.

Городерча больнице вахар из. Цига болх беш вар нохчо, царгий лор. Ширвани яр цун цIи. Массанена а, цIи яьккхачоа вовзаш вар из. Цу хана Алма-Ате вайнаьха лораш бацар. Из цаI шоай волаш а доккхал дора нохчашен гIалгIашен. Цунна тIавахар Вослан. Ширванега, къайла ца хьош дIадийцар цо ший гIулакх. Вокхо могаданзар, Вослана ший даь дакъа цIахьолга.

«Со кхет, — аьлар цо, — хала хIама да хьона дагадехар, чIоагIа хала хIама. Сона хац хьона, Iа из кхоачаш мишта дергда... Вешта... кхоачаш ца деш а мишта Iа даь васкет... Бокъо йоацаш къайлагIа дуларгдолаш хIама дац из. Хьо вай города прокурора тIаваха веза. ДIадувца ма дарра. Дакъа цIадахьа бокъо еха. Лой тамаш-м я, хIаьта а... хьанна хов. ГIо-новкъостал, ахчабохка хьайна эший, хьаала, аз лургда хьона, дукха ца лой а...».

«А, а, баркал хьона, дала сий долда хьа. Ахча-бохча а долаш хилва хьо», — аьнна, дIавахар Вослан.

Цу дийннахье тIавахар из города прокурора. Из тенна, ха яха саг вар. Вослана ше дена гIулакх дIадийцача, геттара эгIазваха хьайзар прокурор.

«Фуд Iа дувцар! — яхаш, цIогIа деттар цо. — Хьо мишта вихьав, цу тайпара гIулакх а дахьаш, со волча ва! Хьажал дувцачунга: ший даь дакъа Нохч-ГIалгIайчене цIадахьа дага ва-кх ер. — йоахар цо, ший кабинете шийга ладувгIаш кхы а нах болаш санна. — Фу де воал хьо цу йоахкаеннача тIехнех? ХIай? Иохна-м валац хьо уж? Е наха лазараш кхетийта воалла хургва хьо? ХIай?»

Вослана кхетадир, прокурорагара шийна дала дика доацалга. Цо даггара шийна тIехьа яппараш ешще, цхьа дош аьнна а юха йист ца хулаш, шортта кабинетера араволавелар Вослан.

«Дага а ма дохалахь дакъа хьаданкха! — цIогIа тIехьа деттар прокурора. — Чуволларгва хьо набахта, итт шу яккха! Хозий хьона?!»

Вослан дIавахар, садетташ. Цхьабакъда, прокурор-м соцалуш вацар, ше цхьаь висача а. «Сталина-м нийса дохадаьдар шо, — йоахар цо, — укх хьакхево Хрущева шоана бокъо еннаецаре», Цо хьакха яхаш, цIи йоахача Хрущева сурт пенах хьалтеха доаллар, из вагIача кабинете.

ГIалгIайн нохчийн бувцаш книжка яздаь граф инарал Ткачев дагаухар Вослана, прокурор волчара ара а ваьнна, дIаводаш. «Укхо кхы а бIехагIа яздергдар из», — йоахар цо дагахьа.

«Фу дича бакъахьа да, хIанз мала волча гIоргва со?» — яхаш, йиш еха хьайзар Вослан. Вахийца дагаваьлар из. Цунна а, хацар, фу лича бакъахьа да.

Баьццарча базара юхе гIолла дIаболхаш, йий молаш латтача наха тIанийсбеллар уж.

— Цхьацца кружка мала вай? — аьлар Вахас.

ДIатIабахар уж буфета. Мукъадаьннача истолга юххе юхасайцар. Истола тIа латтар яьсса кружкаш. Уж дIаюстара теттар Вослана. ХIаьта Вахас, ваха, ши кружка йий дера. Ах кружка дIамелар Вослана: цун чам хоалацар цунна: селла дог деха вар из.

— Сона хов фу да деза!— цIаьхха бIарг лотаделлар Вахий.

— ХIай? Фу ала воалл хьо? — кIирвенна цунна бIарахьежар Вослан.

— ДIа латтараш гой хьона? — аьлла оагIорахьа корта лостабир Вахас.

— Малаш? — из хьежача оагIорахьа дIавийрзар Вослан.

Буфета кхоаллена кIала дикка нах гулбеннабар. Из хIанз мара зензар цо. Царех цхьабараша чIоагIа гIараш йора, бегаш бора, белар. Шевар йий молаш вар.

— Летчикаш, — аьлар Вахас. — ДIа латта кхо летчик гой хьона?

Цхьан истола гонахьа кхо летчик латтар, йий молаш. Уж бовза хала дацар, хIана аьлча, шоай летчикий форма ювхаш бар уж.

— Гу. хIана ях Iа? — хаьттар Вослана.

— Кхетаций хьо?..

«Фу ала воал хьо?» — яхаш санна, юха а кIирвенна Вахийна бIарахьажар Вослан.

(Йистсдоалар хургда)

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

БРИТАНСКИ МОЗАИКА

КОРОЛЕВСКИ ПОЧТА РЕКОРДАШ

Рождественски деной 24 ди хьалха английски почтови ведомствас адресашта обработка а яь дIакхачийтад 1,5 миллиард письмоши открыткаши, Иштта цхьан дийнахьа йола рекорд 119 миллион дIадахьийта открытка да. ХIара дийнахьа дIаухийтача почтаца лаьрхIача из шозза дукхагIа да.

Цу гIулакха бокхха лоархIам ба сортировочни пункташ механизированни хилар. Мехка кхыча йоккхача центрашка санна Лондоне а письмошта сортировка ю оптически обработка еча машинащца. Цига цхьан установка сахьата 16 эзар письмо чакхдаккха вIаштIехьдоал. Письмош тIа адресаш яздеча машинащца а доацаш кулгаца яздаь хилча чоалхане доал гIулакх. Уж санна долча письмошта обработка ераш операторашба. Цар болх бу клавиатура а йолаш лаьрхIа йолча пульта тIа. Укхаза къахьегама овсаре — сахьата 1600 письмо чакхдоакх.

МОСКАЛАХ ЛАЬЦА

Великобританерча дезалаша рождественски цIей дездеш традиционни лоархIа даар кхерза москал я. Укх шера из цIей дездеш кIезигага яле а, 11 миллион москал екхай нахага. Эггара зIамигагIа йолча москалах 6 фунт стерлинга доаккхар. Из гIулакх лаьрххIа леладеча дезалаша 15 фунт стерлинг дала а кийча ба, хIаьта гIораяь йоацача москалех кхы а дукхагIа дала раьза ба нах.

Москалех бокхха пайда баьча Мэттьюсе Бернарах лаьца дийцача, гучадоал, 40 шу хьалха кхы Iа яха доккха рузкъа доацача цо ийцар тоъал москала фуаши шийх обогреватель йоалла яьшкен. Рождественски оалхазарех, масехк шу даьнначул тIехьагIа, 3 эзар фунт стерлинг пайда а баь боацача маьхах цо эц доал ца деш лаьтта цхьан вIаьхийча сага гIишло. 35 цIа а иштта кхыйола помещенеш хиларах цун вIаштIехь доал москалаш дIайолае. Итт шу даьнначул тIехьагIа Мэттьюса хIара шера йохк 3 миллион москал. ХIаьта тахан цун доалахьа я 19 оалхазарий ферма, цо цига шера кхею 8 миллион москал. Из дунен тIа кхерий 4-гIа дола дакъа да.

ДОАГIАШ ДАЬ СИЙ

Хьалха хоам мабарра, Маргарет Тэтчера правительствана керте латтара болх битачул тIехьагIа королевас цунна сийлен совгIата «Орден за заслуги» еннай, хIаьта цун мара Дэнис Тэтчера тIехьенга йоала баронета цIи еннай. ХIанз Тэтчер — мари сесаги, шоашта мегаргйола баха гIишло лехаш ба. Цхьан хана лондонски пригороде 400 эзар фунт стерлинг а денна ийца хиннача цIен уж хIанз раьза бац. Американски миллионершас Кэтлин Форда царна дIадениад Лондоне эггара дикагIача а хозагIача а моттиге дола ший цIа. ХIаьта, цу ши этаж йолча цIагIа баьхаб ер бIаьшере йолаелча денз хинна премьер министраш. Иза-м ханна хIама мара дац. Тэтчер дезала эца цIа дIахо а лохаш да. Цунца цхьана британски традицех отставке вахача премьер - министра бокъо я ший правительстве дика болх баьрашта королевски совгIат хьожаде. Рождество цIей дездеча деношка газета оагIон тIа цIи яьккхараш 43 саг вар. Царна еннай пэраш, рыцараш яха, кхыйола цIераш.

Спартак БЕГЛОВ.
(ИАН).

Ядерни энергетика — из ца хилча даргдоацаш хьахержа хIама да, дукхача хана лаьрхIача перспективе из дегIайоагIаргхилар альтернатива йоацаш да. Цу тайпара уйла йолаш ба Японе специалисташ. Цар, масала, лерхI, хетаргахьа хIанзчул тIехьагIа бIаь шу кхы даьлча энерге источник а лоархIаш мехкдаьттах пайда ийбергбац. Японски Iилмахой даннешка хьежача, уранови ресурсаш кхоанен технологех пайда а эцаш лелайой эзараш шерашта кхоачам болаш хургья, цул совгIа мехкдаьттеи кIорен санна экологически проблемаш а хилийтац цар, масала, «кислотни догIа», «парникови эффект» санна яраш.

Цхьабакъда хIаьта а дукхача японцашта дагайоаллаш я атомни электростанцей кхерамзлен проблемаш. Иолаш йолча даннешка хьежача, духхьал 1987 шера, мехка хьайоаккхаш йолча электроэнергех кхоалагIа дакъа гаргга яр хьаеш йолча 35 японски АЭС-е, кIезигагIа яле тайп-тайпара 19 инцидент хиннай. Эггара дукхагIа гучадувл цIенхаштта кхоачамбоацараш хий шелдеш йолча системе.

Из иштта дале а мехка правительственни гIозарашка лерхI, «Японе АЭС кхерамален система хьаяь я, натахьа санна хила тарлуш йола авари ший боарамашка диллача мел лийрхIачул тIехйоалаш хилча а цунах цу сахьате сел йоккха катастрофа хургйоацаш дукхха запас йолаш. Ядерни энергетика даькъе дика вовзаш волча специалиста К. Морена хетачох, ядерни реакторий кхерамзле Iалашъелга эргадоаккхаш тоадара низ тIа а бохийташ, АЭС-е инциденташ вIалла хургйоацача кхоачае йиш я.

СУРТА ТIА: Японски форда йистерча Ниигата префектуре Касивадзакикарихa яхача моттигерча дукха йоацаш хьалъяь яьнначa АЭС номер 3 йола реактор. Специалисташта хетачох, хьалъяь яьлча из АЭС дунен тIа эггара йоккхагIа хинна ца Iеш, эггара кIезигагIа кхераме йолаш а хургья.

ТАСС фотохроника.

Наьна мотт хьехара проблема

Уггх тIеххьарча хана дукха дувц наьна мотт школе Iомабелгах. Цу хьакъехьа статьяш кIезига язъяьяц кепайоазон тIа, кIезига дийцадац телевидене гIолла а.

Са безам ба сайна дагадоаллачох язде.

Школе болх беш, гIалгIай мотт хьехаш я со се. Проблемаш кIезига яц. ХIаьта тхона эггара йоккхагIйола проблема — из гIалгIай алфавит да. Цецвоаккхаш чIоагIа кегаденна да из. Долла хIама вIаштIехьа долаш санна а хет, гIалгIай метта массехк оаз Iомае еза берий, хIаьта царна йоазув Iо а дешалу. Цхьабакъда, хила доаггIача тайпара дац дерригга а. ХIана аьлча, йоккхий халонаш духьалъувтт тхона. Меттаца дIаяздери хьаоалари вIашкадагIац. ЙIаьхеи лоацеи оаз йола алапаш белгалдоахаш дац: масала, дакъеи дакъеи яхача дешашка. Оазаш тайп-тайпара йIаьха хиларга хьежжа тайп-тайпара хул фонемаш а, хIаьта хIара фонемана шийх знак хила еза. Iодийшар кхетадара массехказза юха кердадаккха дезаш хул из.

Сона хетачох, йIаьхеи лоацеи оазаш белгалъяр сел иштта йоккха проблема а яц. Дунен тIарча дукkхача алфавиташка геттара атта къоастаяьй из. ЙIаьха оаз белгалъяккхара лакхе хьарак тох, лоацачох — кIалхьагIа.

КIезиг-дукха дувца безам бар са учебникий хьакъехьа а. Аз дувцаргда «Абат» яха И. Кодзоева учебник. Из учебник кхетаде, къоастаде хала да, хIанзарча меттаца тарлуш дац. Дукха да цу тIа эшаш доаца, ширдаьнна, кхыметтел хьехархоша а кхетадеш доаца дешаш. ЧIоагIа шек болаш уйла тIаяхийте къахьега дезаш хул хьехархой цу учебника тIа урока кийчбалара. ГIалгIай метта учебник дукха башхало йоацаш кхыча мехкара учебник санна да. Дика болх ба цхьадола дешаш кхетадергдолаш сурташ цу тIа хилар. ДукхагIйолча хана «СелаIад» яхача берий журнала тIа хьежа дезаш хул тха. Бераша чIоагIа гIаддахе деш, таржам ду фаьлгашта, иллешта, дувцарашта. Цудухьа аргIан номер хьахкхачарга чIоагIа сатувсаш хул уж. «СелаIад» яхача журнала тIа IотIаювла материалаш берий хьашташ, уйлаш теркалъеш хержа я. Дукхха автораш бераш шоаш хилар къаьста лоархIаме да.

Сона ловра, хIара тхоай урок е программаш а, е разработкаш а, яь кийчо а йоацаш тхоашта хеттача тайпара дIаяхьа езаш хулача тхоай, наьна метта, хьехархой терко дукхагIа яр.

Наьна мотт лерттIа Iомабара тоадаь алфавити дика учебникаши эш.

А. ЯНДИЕВА,
г. Грозне № 3 йолча юкъерча школера гIалгIай метта хьехархо.

Омске вахаш вола В. М. Меняйло профессегIа конструктор ва. Из метта висав паралич кхийтта. Цо шийх коллегаца В. А. Грехневца цхьана хьаьйй пхийтта функциональни таронаш йола инвалидни коляска. Цун опытни образец медикашта езаеннай. Конструкцега диллача цу тайпара коляскаш хьае йиш я тайп-тайпарча предприятешка. Цхьабакъда из къахетаме гIулакх хIанз укх сахьате алхха баьхка хиннача кхыча мехкашкарча наха мара теркалдаь дац.

Омске кхо бIаь совгIа саг ва инвалидий коляскашта облсобесе очередагIа латташ.

СУРТА ТIА: конструкторош В. А. Грехневи В. М. Меняйлои.

А. КОСИЦИНА сурт. (ТАСС фотохроника).

Белам а белхам а

«ПАЙДА» БАЬБ...

«Наха — зе, шийна — пайда» яха принцип Iалаьмате чIоагIа дукхаезаенна хиннай «Малгобекнефть» НГДУ ОРС-а чуйоагIача «Мехкдаьттахо» яхача ресторана киоска заведующщена Л. Мошхоевайна. ХIаьта из шийх бахьан долаш хIама хиннад.

ДIадахача аьхкий цу киоскана хьалхашка нийсвеннав А. В. Бахтеришев. Цигга дагадехад цунна цхьацца кегмег хIамаш эца. Хьаэзай Л. Мошхоевас 3 кийла «Курабье» яха печеньеш, 2 кийла «Шакир» яха печеньеш, ворхI мерза булочка, уж дaараш чудохка полиэтиленови кхо тIормиг. Цу дерригнех 12 соми 62 кепиги доагIа, аьннад, Л. Машхоевас. ХIаьта шийга эцархочо ши тумен пхи соми хула цхьа каьхат дIакховдадича, цхьайтта сом юхаденнад. Цхьабакъда, цу тIа сецаяц цо Бахтеришева бохчана етташ йола водж. «Курабье» иха печеньеш эзача, уж 150 грамм тоъаш хиннаяц, хIаьта «Шакир» яха печеньеш ах кийла гаргга эшаенна хиннай. Долче, цу наькъаца Мошхоева 1 соми 62 кепиги шийх киса долла гIийртай. Цо из бIарга цIацкъам ца тохаш дерг а дар, нагахьа санна цигга ОБХСС болхлой тIаннийсбеннабецаре.

Малгобекски халкъа судо дийцар Л. Мошхоевай дош. Шийна пайда а беш, наха зе деча сага доаггIаш дола таIазар дир цунна.

КIОМДЕННА КУЛГАШ

Фу дагадох «чоапилг» кIалтIаяьннача сага? Сона хетачогIа, кхычарца дов дакхха, бехк боацача сага качваха чIоагIа лов цунна. Из иштта долга хьахьокхаш масал нийсденнад МагIалбике бахача вежарий ЕвлоевгIар Мурадеи Мустафайи вахаре:

ДIадахача ахкан дIайхача дийнахьа менна а болаш, Толстоя цIерагIча улицагIа, № 6 «а» яхача адресагIа дагIача цIен хьалхашка кхаьчаб уж. ДIа-хьа бIарг лекхаб. Коа доаллача дIаьхача гIанда тIа Iо а хайша, цхьацца къамаьлаш деш багIача кагирхоша тIаззаб цар теркам. Тетта царна тIабахача вежарашта гIар яккха бахьан корадаьд.

— Ши-кхо ди хьалха со укхаза нийсвеннача хана, сох бехк баьккхар малагIа вар шох? — хаьттад Мурада.

— Iа бехк боаккхе а, тхона юкъе кхыметтел хьо бIаргавайна а саг вац, — аьннад В. Заруднева.

— ХIай! Из фу яхалга да? Ши-кхо ди хьалха сайх даьха бехкаш дутаргдолчарех вац со. Цул совгIа, массанена хьалхара жоп дала хьо викал ваьр малав? — тIачайхар цунна Мурад. — Хьавел, дIаюстара даргдар вай шиъ.

Качматаш а лаьца, В. Заруднев вIаштIара даьча цIен подъезде чутоккхавир Евлоев Мурада. Бехк боацача сагах летар из, яппараш йир, цIенен бIехеи ца оалаш хIама дитанзар. Цу ханна гучаваьлар воккхагIвола воша Мустафа. Из а шийх аргIагIа летар В. Зарудневх.

Цхьабакъда, шоай харцахьара гIулакхаш цу тIа сецаде лаьрхIа бацар вежарий. ЦIен подъезда чура хьаарабаьнначул тIехьагIа, кхы цхьаькха а «бехке» вола саг коравир царна — инвалид С. Стрельцов.

— Цхьа ког вокхал бIаьхагIа хьанаб хьа? Из ха ловра сона, — тIачайхар Мурад Стрельцовна.

— Кога операци яьй сона массехк бутт хьалха? — машарца дIадерзаде гIертар Стрельцов. — КIезигагIа астагIа лелхаргволаш цхьан маьче кIоажув лакхбайтаб аз.

Из жоп кхоачам болаш хетанзар Мустафайнеи Мурадаи. Стрельцовна качбахар уж, газета тIа Iоязде тоам боаца дешаш а дувцаш. Гонахьара нах оарцагIбаьлча мара сацанзар дов.

Халкъа суде дош дувцача хана геттара хувцабеннабар вежарий, шоашта тIера бехк баккха гIертар уж. Цхьабакъда, цу фаьлгех саг тешанзар. Набахта чубахка ханаш техар Мурадаи Мустафайнеи.

«ШИИЛА» КЕТАР

Саго шийх кулгаьща, хьинарца, говзалца хьадаь хIама могадеш ха я вайна эттар. Цхьабакъда, кхычо даьчох пайда эца гIертачоа бехк бу законо. Из шоллагIдар дицденна хиннад Инаркъе яхача А. Арсамаковайна. Назранерча базар тIа а яха, цIагIа хьаяь кхалнаьха кетар ийцай цо, 450 сом а денна.

Шоана моттаргда, из хьатIадоагIача Iан шелала духьалъотта кийчлуш хиннай, аьнна. ГIалат да шо, цунна дукхагIа дагаьллай кхыча регионе яха Т. М. Башун. Ше ийца кетар цунга дIаехкай Арсамаковас, 600 сом а даьккха. Вешта аьлча, хи чу пIелг Iотташ миссел шийх дегIа хало ца еш, пхийтта тума киса дахийтад цо.

Цхьабакъда, «лаьрхIар хиннадац, дегIар хиннад» оалаш да гIалгIай кица. Почте гIолла хьаяйтача кетара раьза хиннаяц Т. М. Башун. Цудухьа шийх ахча юхадийхад цо, хIаьта Арсамаковас, «ак» аьннад. Дош халкъа суде кхаьчад.

ГIулакх ше мадарра техкача гучадаьннад, А. Арсамаковайна кетараш тега ца ховлга, хIаьта из де ховш хилча а, цунга индивидуально къахьега бокъо луш йола патент йоацалга. Долче, закон толхадаьлга дика гуш да.

Ткъо процент алапи кIал а хьежадеш, шии шера исправительни балхаш де дезаш я хIанз А. Арсамакова. Цул совгIа, кетар а совлен даьккха 150 сом а пачхахьалкхено дIадаьккхад цунгара. Лоацца аьлча, ерригга кетараш хилац йIайха.

С. СУЛТАНОВ.

Хьайбана а довз сага дог

ДУВЦАР

Массехк шу хьалха цхьан совхозе зоотехник волаш, сайрийна цу боахама ферме нийсвелар со. ЧIоагIа дог айденна бар болхлой. Из кхетаде хала дацар. хIана аьлча, Керда шу хьатIакхоачаш латтар. Скотникаш хьайбашта доакъар дIадилла а баьнна, цхьацца гIулакхаш деш бар. ХIаьта дояркаш доахан деттаеи вожаш из де кийчлуши бар. Бакъда, Маржан бIаргагуш яцар.

— Маржан тахан балха енаеций? — аьнна, хьаттар аз.

— Массаза санна цIогIа хьекхаш, хIанзза укхаза лелаша-м яр.

Из къамаьл хинна дукха ха ялалехьа, Маржана оаз хезар сона. Со IотIавахача, йоккха гIадж бе а йоаллаш, «сиинела баа хьо, хьо баа сиинела, «етта атта», яхаш, Iатта дов деш йоаллар из.

— Ай, сабар, сабар, фу де йоалл хьо, ма лета хьайбах, хьайба да хьона ер! — аьнна, цунна бера гIадж хьа а лаьца, бехк баьккхар аз.

— Сийна цIи яйла укхох, са укхо тахан дохадаь дог доккха хIама да-кх, — яхаш, Iатта во барахьежар Маржан.

— Хьайбах лета эшац, сардамаш а ма даха, Iа шорта дIа тIа яха, «Маня, Маня», аьнна, хьаьста кулг хьокхе, шийх моттиге дIаоттаргба-кх из, — аьнна, етт хьаьста а хьаьста, дIабийхкар аз.

ШоллагIча дийнахьа сецца ферме со хьакхаьчача, хьекхаш цIогIарч а долаш, корзагIбаьнна дIа-хьа удаш бар болхлой.

— Сабардел, сабардел, хIанз фу хиннад укхаза? — аьнна, доярка хьаттар аз.

— Хаций хьона, Iатто мIарга теха, яла минот яханзар Маржан.

— Мичай из?

— ДIа цIеча уголоке я. Юртара лор а ва укхаза.

ЦIеча уголоке со дIачуваьлча, гонахьа дояркаш а багIаш, — дивана тIа уллар Маржан, бос а баха. Во хьал дар цунга.

— Фу хиннад укхаза? — хьаттар аз.

— Фу хила дезар, «Маня Маня» аьлча, хьахулар ер да-кх хьона, — раьза йоацаш кхессар Маржана.

Сай дагахьа уйла йир аз: воча сагах дика даргда яхачох, хьаьбаш а тийша доацалга.

ЧАХКИЕВ Мухьмад.

Редактор
С. И. ЧАХКИЕВ.

ТЕЛЕПРОГРАММА

15 ЯНВАРЬ, ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.30 — Iуйре (120+30).
9.00 — МВД сводкаех.
9.15 — «Спрут-4» яха художественни фильм. 2-гIа сери.
10.55 — «Ну, погоди!». Мультфильм.
11.00 — Берий сахьат (немецки меттала урокаца).
12.00 — ТСН.
12.15 — «Эргырон» яхача чукотско - эскимосски пачхьалкхен ансамбла концерт.
15.00 — ТСН.
15.15 — Телехьежархой дехарца. «Города йистера больница». 1-ра сери — «Юбилей» (ЧСФР).
16.05 — «Ичкери — са илли». (Нохч - ГIалгIай телевидени).
16.40 — «Сказание о Кудыме». Мультфильм. Выпуск-1.
16.50 — «Преодоление». Документальни фильма премьера.
17.40 — Берий музыкальни клуб.
18.20 — Политически диалогаш.
19.05 — МВД сводкаех.
19.30 — «Спрут-4» яха художественни фильм. 2-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.45 — «ВИД»-о гойт: «Поле чудес».
22.30 — «Дош». Художественно - публицистически программа.
00.15 — ТСН.
00.30 — «ЙиIиг». Художественни фильм. 1-ра сери.
1.45 — «ДIалакха пандар!». Вологдера передача. 1-ра дакъа.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Волшебный рай. Очей отрада». Документальни фильм.
8.35, 9.35 — Географи. 8 класс.
9.05 — Французски мотт. 1-ра шу.
10.05 — Французски мотт 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Географи. 7 класс.
11.05 — Маман, папан, сои.
12.05 — «Без году неделя». Художественни фильм.
13.45 — С. Рахманинова цIерагIча 2-ча Всесоюзни конкурса лауреатий концерт.
17.25 — Передачай программа.
17.30 — «Керда къаьна цIа». Документальни фильм.
18.00 — «Шо хьех А. Шерипова цIерагIча заводо». Реклама.
18.05 — Шун кинокай тержа тIа (гIалгIай меттала).
18.20 — «Мир в глине». Документальни фильм.
18.35 — Информационно-публицистически программа.
19.15 — Музыкальни открыткаш.
19.25 — Музыкальни абонемент. «Вовзалаш, Гинтарас Ринкявичюс». 2-гIа передача.
20.00 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.15 — РСФСР городий телестудеш. Истоки. Дни культуры Южного Урала. Челябинскера передача.
20.45 — Берашта а бокхйчарна а «Дица ма далийта илли» яха передача.
21.00 — Ха (сурдопереводаца).
21.45 — «Цхьатарра яц оамалаш». Художественни фильм.

16 ЯНВАРЬ, КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — Iуйре (120+30).
9.00 — Актуальни репортаж.
9.15 — «Спрут-4». Художественни фильм. 3-гIа сери.
10.35 — «Степа-моряк». Мультфильм.
11.20 — Берий музыкальни клуб.
12.00 — ТСН.
12.15 — «Дош» яха художественно - публицистически программа.
15.00 — ТСН.
15.15 — «Города йистера больница». Художественни фильм. 2-гIа сери. «Кхерам».
16.10 — ДIалокх Ю. Слесарева (фортепиано).
16.25 — «Сказание о Кудым-оше». Мультфильм. Выпуск-II.
16.35 — Берий сахьат (английски меттала урокаца).
17.35 — «Мурад Кажлаев: ритмы и годы». Документальни фильм.
18.40 — «Улица Правды». Телеочерк о нравственных аспектах нынешнего советского общества.
19.20 — «Спрут-4» яха художественни фильм. 3-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.45 — «Фиалки по средам, или Не боги горшки обжигают». О традициях народного прикладного искусства.
22.30 — Фестивалаш. Конкурсаш. Концерташ.
23.30 — «Варлам Шаламов». «Несколько моих жизней». Документальни фильма премьера.
00.20 — ТСН.
00.35 — «ЙиIиг». Художественни фильм. 2-гIа сери.
2.00 — «ДIалакха пандар!». Вологдера передача. 2-гIа часть.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Адам и Марыля». Документальни фильм.
8.35, 9.35 — Основы информатики и вычислительной техники. Стенгазету делает ЭВМ.
9.05 — Немецки мотт. 1-ра шу.
10.05 — Немецки мотт. 2-гIа шу.
10.35 — Юкъара биологи. 10 класс.
11.05 — Тха беш.
11.35 — Хоккей. ДоттагIлен вIашагIкхетар. «Квебек нордикс» (Канада) — «Динамо» (Москва).
13.35 — «Цхьатара яц оамалаш». Художественни фильм.
14.55 — «По ту сторону жизни». Документальни фильм.
15.15 — Музыкальни абонемент. «Знакомтесь, Гинтарас Ринкявичюс».
17.05 — Передачай программа.
17.10 — «Наваждение». Кукольный мультфильм.
17.25 — «Вайн юкъара гIайгIа». Духьалара эфир (нохчий меттала).
18.25 — Киножурнал.
18.35 — ИПП.
19.15 — Музыкальни открытка.
19.20 — ДоттагIлен вIашагIкхетар. «Квебек нордикс» (Канада) — «Динамо» (Москва).
20.05 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
21.00 — Ха (сурдопереводаца).
21.45 — «Дезертир». Художественни фильма премьера.
23.15 — Баскетбол. Кубок обладателей кубков. МаIа нах. «Динамо» (Москва) — «Кнорр» (Болонья. Итали).

17 ЯНВАРЬ, ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — Iуйре (120+30).
9.00 — Деловой курьер.
9.15 — «Спрут-4». Художественни фильм. 4-гIа сери.
11.00 — Берий сахьат (английски меттала урокаца).
12.00 — ТСН.
12.15 — Фестивалаш. Конкурсаш. Концерташ.
15.00 — ТСН.
15.15 — «Города йистера больница». Художественни фильм. 3-гIа сери. «Спорт».
16.05 — В. Андреев ваь 130 шу дизарца. Из антологии произведений для оркестра народных инструментов. 1-ра передача.
16.55 — Бераштa — фильм. «Сказка о волшебном Бисере». 1-ра сери.
18.00 — «...16 даьнней бонкхагIен».
18.45 — К итогам чемпионата мира по шахматам.
19.15 — «Спрут-4». Художественни фильм. 4-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.45 — «Илли-90». 20-ча Всесоюзни телефестивала тIеххьара сайре. 1-ра часть. (1 январе хиннар юхахьокхар).
23.40 — «Близкая пустошь». Документальни фильма премьера.
00.40 — ТСН.
1.00 — «Красавец мужчина». Художественни фильм. 1-ра сери.
2.00 — США морской пехота президентски оркестра концерт.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15, 9.15 — «Александр Саврасов». Научно-популярни фильм.
8.35, 9.45 — Природоведени. 5 класс.
8.55 — Испански мотт. 1-ра шу.
10.05 — Испански мотт. 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Биологи. 8 класс.
11.05 — Русская речь.
12.05 — «Дезертир». Художественни фильм.
13.35 — РСФСР городий телестудеш. Истоки. Дни культуры Южного Урала.
14.00 — Росси документальни экран.
15.20 — Ритмически гимнастика.
16.25 — Передачай программа.
16.30 — «Заманан кIоргера лараш» (нохчий меттала).
17.15 — Киножурнал.
17.25 — «Даьна — лаьтта». Экономически Iилмай докторца, профессорца М. Магомадовца къамаьл.
18.05 — Реклама.
18.10 — ИПП.
18.50 — Музыкальни открыткаш.
19.00 — «Гуччахь дийцачаь». Духьалара эфир (гIалгIай меттала).
20.00 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Литературни чтениеш. С. Есенин. «Анна Снегина».
21.00 — Ха (сурдопереводаца).
21.45 — «Хул-их иштта...». Художественни фильм.
22.50 — Фехтовани. Дунен халкъашта юкъера турнир. «Мастерс».

18 ЯНВАРЬ, ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — Iуйре (120+30).
9.00 — «Фаьлг фальга чу». Мультфильм.
9.15 — «Спрут-4». Художественни фильм. 5-гIа сери.
10.50 — Казачьи напевы. Пятигорскера передача.
11.15 — «...16 шу даьнней бонкхагIен».
12.00 — ТСН.
12.15 — «Фиалки по средам, или Не боги горшки обжигают».
15.00 — ТСН.
15.15 — «Города йистера больница». Художественни фильм. 4-гIа сери. «Дол».
16.05 — Если вам за...
16.50 — Бераштa фильм. «Сказание о волшебном Бисере». 2-гIа сери.
17.55 — Кинофестиваль. «Приз зрительских симпатий». «Прелюдия». Документальни фильм (Ростов-на-Дону).
18.20 — «Босоножка и ее друзья». Мультфильм.
18.40 — Вай беш.
19.10 — «ВИД» программа.
19.25 — «Спрут-4» яха художественни фильм. 5-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.45 — «ВИД» программа. Перерыв йолча хана (00.00) — ТСН.
1.00 — «Красавец мужчина». Художественни фильм. 2-гIа сери.
2.00 — «А напоследок я скажу...». ДIалокх В. Пономаревас.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Аз ет тIема». (Художник В. В. Верещагин). Научно - популярни фильм.
8.35, 9.35 — Ашараш. 7 класс.
9.05 — Английски мотт. 1-ра шу.
10.05 — Английски мотт. 2-гIа шу.
10.35, 11.35 — Физика. 8 класс.
11.05 — «Бурда моден» гойт...
12.05 — «Хул-их иштта...». Художественни фильм.
13.10 — Документальни фильма премьера. «Не стреляйте в музыканта...».
13.40 — Л. Бетховен. Шиъ соната виолончеленеи фортепианонеи лаьрхIа.
17.25 — Передачай программа.
17.30 — «Клад Боголюбинской поймы» яха документальни фильм.
18.00 — Как предупредить безработицу.
18.25 — ИПП.
19.05 — Музыкальни открыткаш.
19.15 — Социальни хьаштaшна тIе тIидам берзош (нохчий меттала).
20.00 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «Десятуха» яхача документальни фильма премьера.
20.45 — Массанена йола спорт.
21.00 — Ха (сурдопереводаца).
21.45 — Иллюзион. «Потомок Чингиз-хана». Художественни фильм (1928 ш.).

19 ЯНВАРЬ, ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — Краснодарски краера Анастасиевка яхача станицера святкаш.
7.15 — Массанена йола спорт.
7.30 — Ритмически гимнастика.
8.00 — Iуйрийнара развлекательни программа.
8.30 — Вай беш.
9.00 — ТСН.
9.15 — «Спрут-4». Художественни фильм. 6-гIа сери.
11.35 — «Сказка о Снегурочке». Мультфильм.
11.45 — Я. Фрида фильмаш. «Благочестивая Марта». 1, 2-гIеи сереш.
14.00 — Научно - популярни фильма премьера. «Ландшафты земли». 2-гIа сери. — «Ледники» (ФРГ. 1966 ш.).
15.00 — ТСН.
15.15 — «Мала малав ва». «Политически диалогаш» яхача циклера.
16.30 — Фаьлгийи приключенейи дунен тIа. «Приключенеш хина йоацача городе».
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — «Кхоана — нани я ди». Мультфильм.
19.05 — «Спрут-4». Художественни фильм. 6-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.45 — «Он и Она...». Лирически программа.
23.00 — «Илли-90». 20-ча Всесоюзни телефестивала тIеххьара сайре. 2-гIа часть. (1 январе хиннар юхахьокха). Перерыв йолча хана (00.00) — ТСН.
1.55 — «ЖIалий дог». Художественни фильм. 1-ра сери.
3.00 — Джазови сурташ. А. Бабий.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Мультфильм.
8.30 — «Эос» яхача гречески ансамбла выступлени. Алма-Атера передача.
9.00 — «Содружество» [illegible] видеоканал.
12.30 — Вай дахаш дола дуне. Режиссера К. Лаврентьева фильмаш «Сотворение хлеба».
13.55 — Русская речь.
14.30 — «Плюс одиннадцать». Российски ТВ программа. (16.00 — документальни фильма премьера «Четвертое измерение». 17.00 — Теледискотека передачи 50х50).
18.00 — Передачай программа.
18.05 — «Керда шу даькъала хилда шун» (1990 шера 31 декабре хиннар юхахьокхар). (гIалгIай меттала).
19.05 — «Сан дай баьхна юрт». Филармони солиста З. Дудаева кхолламах лаьца) (нохчий меттала).
19.40 — Музыкальни открытка.
18.45 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.00 — Футбол. КхувшбодагIарашта лаьрхIа дунен халкъашта юкъера турнир В. В. Гранаткин дага а лаьца. Сборни — СССР-1 — сборни ФРГ. 2-гIа тайм. ФРГ-ра трансляци.
20.50 — «Ялта-91».
21.00 — Ха (сурдопереводаца).
21.45 — «Трое в лодке, не считая собаки». Художественни фильм. 1, 2-гIеи сереш.
23.50 — Фехтовани. Дунен халкъашта юкъера турнир «Московская сабля».
00.20 — Смольни собора концерт.

20 ЯНВАРЬ, КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — ТСН.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Iуррехьа.
10.00 — Даьхен ха тIа.
11.00 — Iуйрийнара самукъадоаккха программа.
11.30 — Никъберий клуб.
12.30 — УнахцIено.
13.00 — Юртара сахьат.
14.00 — «Вай берал дуга моргхаш». Документальни фильма премьера. Хьалхара дош оал ЮНЕСКО генеральни директора Ф. Майора.
15.00 — ТСН.
15.15 — СССР Пачхьалкхен академически халкъа халхара ансамбла концерт. Художественни кулгалхо — СССР халкъа артист И. Моисеев.
16.20 — Къонача ноахало хорж. Шанс.
17.45 — ДIалокх Московски пачхьалкхен симфонически оркестро.
18.10 — «Уолта Диснея гойт...».
19.00 — Кино кердадараш.
19.15 — «Йоккха вальс». Художественни фильм (США). (Хьалхара).
21.00 — Ха.
21.45 — «Аркадий Арканов доттагIашцеи доттагIашта лаьрхIаи».
00.05 — ТСН.
00.20 — «Хозало кIалхардоаккхаргда дуне». Всемирный конкурс красоты.
1.50 — «ЖIаьлий дог». Художественни фильм. 2-гIа сери.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е дIаотта!
8.20 — Цирк! Цирк! Цирк! «Лом, пил, жIалий, иштта кхы дIахо...».
9.20 — «Репортаж у края пропасти». Документальни фильм.
9.50 — Художник волча мастерской. Алексей Кузьмич.
10.00 — С. Губайдуллина. «Слышу... Умолкло...». 12 дакъах латта симфони.
10.40 — «Экрана тIа Сибирь». Киножурнал.
10.50 — «Дядюшка Ау». Мультфильм. 1-ра сери.
11.15 — «Плюс одиннадцать». Российски ТВ программа.
14.45 — «Баьццара ворд». Художественни фильм.
11.00 — Передачай программа.
17.05 — «Фаьлг, фулг...». Берашта лаьрхIа программа. (1990 шера 31 декабре хиннар юхахьокхар) (гIалгIай меттала).
17.30 — ДIалокх И. Алимсултанова. Концерт.
18.30 — Дагалецамаш... Дагалецамаш... (1990 шера 31 декабре хиннар юхахьокхар) (нохчий меттала).
19.30 — Телефильм. «Тропа в Беловодье».
19.55 — Коллаж.
20.00 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Массанена йола педагогика.
21.00 — Ха (сурдопереводаца).
21.45 — Авторски телевидени. Телевизионни актера цIа «Намедни», «Знакомый незнакомец».

РАДИОПРОГРАММА

15 ЯНВАРЬ, ШИНАРА

7.30 — «Юртара Iуйренаш».
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Ашараш. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газети обзор.
8.30 — 9.00 — Халкъа ашараш.
9.15 — «Къона заманхо» (гIалгIай меттала).
9.35 — Ашараш.
9.50 — 10.00 — Реальности сегодняшнего рынка (нохчий меттала).
16.00 — 17.00 — Информационно - музыкальни программа. Духьалара трансляци (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 — «Человек и закон» яха радиожурнал (нохчий меттала).

16 ЯНВАРЬ, КХАЬРА

7.30 — «Юртарда вахар» (нохчий меттала).
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Ашараш. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — ДIалокх бераш.
11.15 — Дунен халкъашта юкъера хьал (гIалгIай меттала).
11.30 — 17.00 — Информационно - музыкальни программа. Духьалара трансляци (гIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — 18.40 — Ашараш.

17 ЯНВАРЬ, ЕРА

7.30 — Иорта бола къамаьл.
7.40 — 8.00 — Шийх мехках лаьца исторе оагIош (нохчий меттала).
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — ДIалокх Дзейтов Тимура.
11.15 — «Даймохк» (гIалгIай меттала).
11.30 — Грозне гIолла микрофонаца.
11.50 — 12.00 — «ДоттагIал» (негIий меттала).
16.00 — 17.00 — Актуальни беседа. Духьалара трансляци.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Халкъа иллеш.

18 ЯНВАРЬ, ПIАЬРАСКА

7.30 — «Юртара Iуйренаш».
7.45 — 8.00 — Уйла е болх бе кердача тайпара (нохчий меттала).
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газети обзор.
8.30 — Оахош хьаду — тхоашта хьаду. Рейд.
8.45 — 9.00 — «Къоначар оазаш» (гIалгIай меттала).
11.15 — 12.00 — Нохчий музыкальни фольклора чу бода никъ.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Приватизаце проблемаш. Укх шера 9 январе хиннача передача дIахоьхьар.
17.31 — «ЦIи сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 — Халкъа иллеш дIалокх И. Цицкиевс.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — Ашараш.
18.40 — 19.00 — Тахан — пIаьраска вайцига ба актераш Н. А. Надеждинаи Е. П. Хавричеви.

19 ЯНВАР, ШОАТТА

7.30 — «Юртара вахар» (нохчий меттала).
7.45 — 8.00 — Хоамаш. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Дуне цхьан кIирагIа (нохчий меттала).
8.40 — 8.45 — Реклама.
10.15 — Поэзе миноташ (нохчий меттала).
10.35 — Ашараш.
10.40 — Ответственноста дефицит (нохчий меттала).
11.00 — «Къонал».
11.30 — 12.00 — Учить, воспитывая.
15.15 — Классически музыка концерт.
16.00 — Хано дIадех (гIалгIай меттала).
16.15 — 17.00 — «Шоаттден сайренаш». Концерт.
18.00 — 19.00 — «Музыкальни почта».

20 ЯНВАРЬ, КIИРАНДИ

7.30 — Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 — Барт чIоагIбе (гIалгIай меттала).
8.15 — 9.00 — Оаха даькъала буьц.
11.30 — 12.00 — КIиранден музыкальни программа.
15.15 — 15.30 — «Дешархо» (нохчий меттала).
16.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче.
16.30 — Реклама.
16.40 — 17.00 — НегIий ашараш.
18.00 — 19.00 — «Иллеца доттагIал долчарна». Концерт.

Хоттам

Тахан республике гIоллен Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 2—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике —3 +2, Грозне 0 —2 градус йолаш хилен тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, тайп - тайпарча оагIонаш-кахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана 14—19, дийнахьа 5—10 градус шелал йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

Газета 1973 шера еннай «Знак Почета» яха орден

«СВЕТ» Газета Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской Республики, Чечено-Ингушского рескома КПСС,

Газет арадувл шинареи ереи, шоаттеи деношка

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-75-78; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-47-84, 22-90-66; культуры — 22-64-75; 22-54-04; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 107.